

RB 11/4/00
Právní postavení Romů v Evropě
z aspektu protidiskriminační legislativy

Monika Vlková-Ladmanová
Barbora Bukovská-Kvočková

OBSAH

- I. Úvod
- II. Metodologie
- III. Analýza situace ve vybraných zemích
  - A. Francie
  - B. Velká Británie
  - C. Itálie
  - D. Maďarsko
- IV. Doporučení pro Českou republiku
- V. Závěr
- VI. Bibliografie

I. ÚVOD

Citát: Gunter Grass

Studie Romů postrádají politickou a komparativní dimenzi. Je cílem naší práce nabídnout takovou dimenzi a především v době přípravy na Světovou konferenci proti rasismu poukázat na současnou situaci a dlouhou historii rasismu a diskriminace namířenou vůči různým skupinám evropských Romů a na potřebu ucelené a efektivní politiky, právního rámce a postupů, jenž by na negativní situaci reagovaly. I situaci Romů v České republice se v posledních letech věnuje zvýšená pozornost na mezinárodní úrovni. Různé mezinárodní instituce a organizace se soustavně věnují analýze životních podmínek Romů a právního postavení Romů. Jsme si vědomy mnoha významných posunů a snahy v rámci České republiky o nápravu daného vztahu, avšak ve srovnání se s vývojem v jiných zemích je jasné, že pořád ještě zůstává potřeba zlepšení v mnoha ohledech. Uvádíme proto přehled situace romské menšiny ve vybraných zemích a úsilí vlád těchto zemí o rozvoj, podporu a sociální integraci Romů do jejich společností.

Romové mají nepochybně osobité postavení mezi ostatními evropskými menšinami. Jsou obecně považováni za jednu z nejvíce marginalizovaných a znevýhodněných skupin v evropské společnosti. Obecně panuje shoda ohledně jejich nízkého sociálního statusu a znevýhodnění, avšak již méně konsensu bychom našly co do míry uznání diskriminace a rasismu, jehož jsou oběťmi. Zejména panuje rezervace co do kauzálního vztahu mezi diskriminací a rasismem a špatnými životními podmínkami, ve kterých se Romové nacházejí. Jejich bezprávnost souvisela a souvisí s celkovým postavením ve společnosti, s vyřazeností, které zdrojem je rasová odlišnost, krajní chudoba a rozdílný způsob života. Jsou sice formálně rovnoprávní s ostatními občany tohoto státu, ale stále se dochází k tomu, že metody při uplatňování právních norem jsou selektivní, rozporuplné a restriktivní pro romské obyvatelstvo. Nebere se ohled na kulturní rozdíly. A když politiku vyloučení romské populace neuplatňuje státní moc, činí tak majoritní obyvatelstvo nebo některé instituce.

Respektování práv Romů, ať už jde o základní lidská práva nebo práva z titulu menšiny, je nevyhnutelnou podmínkou pro zlepšení jejich postavení. Tato práce proto nabízí rámec pro posouzení problémů rasismu a diskriminace a možnosti a relevanci použití těchto termínů na situaci Romů v České republice. Z tohoto důvodu se práce zabývá nejdříve rozvojem vládních politik ve vztahu k Romům a jak tyto politiky zahrnovaly a refletovaly vnitřní a vnější vlivy. Tato práce odkazuje na širokou tendenci popírat rasismus napříč důkazům o rasových tendencích jak v médiích tak i v politických debatách. Práce také nabízí přehled různých postupů potírání rasismu a diskriminace prostřednictvím vnitrostátní legislativy a praxe. Jelikož za hlavní nástroje podpory a ochrany romské menšiny považujeme protidiskriminační legislativu, menšinovou legislativu a finanční podporu pro menšiny, věnovaly jsme se jejich rozboru ve všech vybraných zemích. Na základě analýzy úpravy ve vybraných zemích pak závěrem nabízíme možnosti uvážení daných praxí a přístupů v našem prostředí.

Tato práce byla sestavena na základě výzkumu a diskusí s řadou odborníků a aktivistů z vybraných zemí Evropské unie a v jedné ze zemí přistupujících k Evropské unii. Věříme, že zkušenosti a poznatky ze zahraničí mohou sloužit jako podpůrný podnět k řešení dané problematiky v České republice a mohou na tyto evropské aktivity navázat.

Autorky
Září 2000, Praha

II. Metodologie

Zvýšená pozornost, jenž je v posledním desetiletí věnována problematice Romů dokládá nejen hloubku a trvalost dané problematiky, ale také potřebu analyzovat a koordinovat možnosti řešení daných problémů a posléze spolupracovat na úrovni států, nevládních organizací a mezinárodních subjektů při implementaci jejich řešení. Jde o snahy na úrovni Rady Evropy, různých orgánů a institucí OSN, OBSE a Evropské unie. Proto při zpracování příslušné problematiky byly za hlavní oblasti zájmu identifikovány zejména:

- Přehled ratifikace a implementace hlavních mezinárodních úmluv týkajících se diskriminace a existující vnitrostátní legislativy v jednotlivých zemích;
- Identifikace hlavních problémů ve vztahu k menšinám obecně a Romům specificky;
- Analýza právních a praktických opatření k potírání rasismu a intolerance;
- Rozbor právního postavení Romů;
- Rozbor účasti Romů na ekonomickém, sociálním, kulturním a politickém životě země;
- Problematika rovných příležitostí – na úrovni legislativy a praxe, zejména v oblasti bydlení a zaměstnání;
- Nástin vztahů mezi romskou menšinou a neromskou majoritou v jednotlivých zemích;
- Rozbor a řešení otázek v oblasti vzdělávání a práva na používání vlastního jazyka romské menšiny;
- Syntéze a vypracování návrhů pro Českou republiku ohledně komplexního řešení existujících problémů v souvislosti s aktivitami Evropské unie, Rady Evropy a dalších mezinárodních institucí.

Vzetím v úvahu předchozí studie a kompilace, tato práce se snaží vyvarovat duplicitě dřívějších aktivit. V metodologii byl zvolen přehled a uvedení do obecného rámce jednotlivých oblastí týkajících se postavení Romů a vyvodit z nich návrhy řešení. V důsledku mnohotvárnosti a různorodosti aspektů týkajících se současné situace Romů, což je samo o sobě významným faktorem, pojetí této práce není ani tak kvantitativní jako tématické, s cílem zvýraznit hlavní politické přístupy a vybrat možné nástroje k jejich prosazení. Na základě kontaktů se zástupci a představiteli Romů, vládními a nevládními subjekty pověřené řešením romské problematiky je tato zpráva založena převážně na primárních zdrojích (rozhovory s odborníky, advokáty, aktivisty a úředníky obeznámenými s problematikou), a až v druhé řadě na sekundárních údajích ve formě zpráv předkládaných různým institucím.

Základní tezí této práce je argument, že zejména s ohledem na snahu o členství v Evropské unii je nevyhnutelné pro Českou republiku přijmout konstruktivní a jasně formulovanou politiku pro zmírnění a odstranění lidsko-právních, sociálních a ekonomických problémů týkajících se Romů, včetně odstranění útoků a diskriminace proti nim, s využitím mezinárodních zdrojů. Ignorace a dílčí nebo nesystematické řešení může vést jenom k deterioraci současného stavu v budoucnu.

III. Analýza situace ve vybraných zemích

A. FRANCIE

1) Úvod

Romové, stejně jako ve většině ostatních evropských států, patří i ve Francii mezi nejchudší a nejméně vzdělané vrstvy obyvatelstva. Více než 80% z nich žije kočovným způsobem života¹ a přebývá v chatrčích a přístřešcích na okrajích měst. Policie na ně často pořádá výjezdy, čas od času francouzské noviny přinesou zprávu, že francouzský farmář zastřelil Roma při krádeži úrody na jeho pozemku. Většinové obyvatelstvo Francie Romy pohrdá, Romové jsou podle ní marginální “podtřída” žebráků, zlodějů a kapsářů, kteří jednak nepracují, neplatí daně a nejsou vlastně ani součástí francouzské společnosti, ze které se svým celkovým chováním sami vyřazují².

Ačkoli 95% francouzských Romů vlastní francouzský cestovní dokument, za občany Francie se nepovažuje.³ Stávající sociální podmínky ve Francii, jež převládá většina obyvatelstva považuje za solidní a akceptovatelné, jsou ze strany Romů označovány za diskriminující a málo atraktivní pro romskou komunitu. Předsudky směrem k Romům ve Francii stimulují sociální podmínky, které vedou k ospravedlnění těchto předsudků. V nedávné době se tyto předsudky přenesly i na politickou scénu prostřednictvím některých pravicových stran⁴. Na místní úrovni to znamenalo, že někteří ze starostů začali utiskovat romskou menšinu a přijali proto opatření, aby se jich zbavili (viz níže). Právě Romové jsou jediná menšina ve Francii, na kterou se vztahují předpisy o odlišných průkazech totožnosti⁵ než na ostatní francouzské obyvatele: zákonem ze 3. ledna 1960 byla stanovena povinnost zvláštního cestovního dokladu – registru těch, kdo mají pravidelné zaměstnání a registru francouzských a jiných občanů, kteří provádějí nepravidelná řemesla nebo obchody nebo jiné průmyslové aktivity a nemají pravidelný příjem. Dokument ohledně druhého zmíněného registru musí být příslušným úřadům předkládán každý měsíc. Navíc, osoby, které nemají stálé místo trvalého pobytu se musí pravidelně každé tři měsíce registrovat u místních orgánů⁶. Právo rozložit tábor je teoreticky možné ale prakticky přísně regulováno. Francie je zároveň jedinou zemí Evropského společenství, která oponovala doporučením Rady Evropy vztahujícím se k opatření uznat Romy jako kulturní menšinu bez územního vymezení.

Právní statut Romů ve Francii pouze podtrhuje jejich pocit nejistoty, kterým je tato menšina charakteristická. V zemi jsou zavedeny předpisy, které znamenají pro Romy značná omezení.

Výše uvedené informace ukazují že i přes závazky plynoucí ze členství v mezinárodních a regionálních organizacích si Francie zachovává do značné míry nezávislou vnitřní politiku (v tomto případě ve vztahu k národnostním menšinám), což signalizuje komplikovanost řešení problematiky vztahu ostatního francouzského obyvatelstva (včetně jiných národnostních menšin) k romské komunitě a také skutečnost, že Romové (jak vyplývá

¹ Michelle C. Boomgaard, “Roma en France”

² Tamtéž

³ Tamtéž

⁴ V roce 1990 byl k pokutě 1 FF odsouzen vůdce pravicové strany Jean Marie LePen za jeho výrok zpochybňující perzekuci a utrpení Romů v nacistických táborech, tato pokuta byla zvýšena v roce 1991 odvolacím soudem na 900.000 FF.

⁵ Zákon ze 3 ledna 1969

⁶ Zákon ze dne 31.5. 1990, zvaný také „Loi Besson“.

z postoje francouzských úřadů) se ani za desítky let života v zemi nepřizpůsobili existujícím socioekonomickým a politickým podmínkám.

S ohledem na skutečnost, že jiná etnika, ač neasimilována, splývají, je tento moment zarážející a nutí k hlubšímu zamyšlení.

2) Demografie

Demografické studie, včetně sčítání obyvatelstva, provádí ve Francii Národní úřad demografických studií („*L'institute national des etude's demographic*“). Stěžejním principem ústavního systému je princip rovnosti (l'égalité), vyplývající z francouzské ústavy. Tato zásada, zakotvená již v Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789, se rovněž vztahuje k zásadám upravujícím sčítání obyvatelstva. V úředních dokumentech Národního úřadu demografických studií nenalezneme rozdělení podle etnického původu, neboť rozlišování na základě etnického původu by bylo v rozporu s ústavou. V trestním zákoně (viz níže) nalezneme postih za takové chování, při němž dochází ke sběru údajů a dat na základě rasy či etnického původu. Informace o osobách specificky romského původu z tohoto důvodu nejsou oficiálně k dispozici. Z tohoto důvodu je i kategorizace používaná ve Francii při sčítání obyvatelstva založena výhradně na principu občanství.

V březnu 1990, kdy bylo provedeno poslední sčítání obyvatelstva ve Francii, byly výsledky následující: Celková populace ve Francii 56.5 milionů obyvatel, ze toho 3.596.602 /6.3%/ cizinců.⁷ Struktura obyvatelstva ve Francii podle národnosti na základě výsledků sčítání obyvatelstva⁸:

Portugalci :	592 745
Alžířané:	550 865
Marokánci :	446 911
Italové :	226 377
Španělé:	189 018
Tunisané:	162 262
Turkové:	159 340

Oficiální údaje o romské menšině se tedy ve statistické struktuře obyvatelstva Francie neuvádějí, jinými slovy oficiální údaje existence Romského etnika ignorují. V roce 1998 ale provedl odbor pro sčítání obyvatelstva Národního úřadu demografických studií přibližný odhad, při kterém vyšel najevo nárůst populace ve Francii na 58.805.000 obyvatel a počet Romů byl odhadnut na 312 000, což by tvořilo 0,53% populace⁹.

Historicky lze ve Francii pozorovat čtyři základní skupiny Romů:

- Sintí, zvaní „Manouches“, kteří žijí na území Francie po mnoho století;
- Romové pocházející původně z Katalánie a Andalusie, kteří v dnešní době obývají převážně jih Francie;
- Romové, kteří přišli ze střední a východní Evropy, označovaní také jako „Kalderaši“;

⁷ Do sčítání byli zařazeni pouze cizinci nad 18 let věku /případně 16 jde-li o osobu samostatně výdělečně činnou/, neboť pouze od nich je ve Francii požadováno povolení k trvalému pobytu, tzn. čísla nezahrnují osoby nezletilé, jejichž počet není znám a cizince, kteří přebývají na území Francie nelegálně.

⁸ Srovnej www.cicred.org/infos/agcicred1997_f.pdf

⁹ Srovnej: www.cicred.org/infos/agcicred1997_f.pdf

- Romové, kteří přišli z území obývaného germánským etnikem, ve Francii nazýváni také „Yeniches“¹⁰.

3) Právní rámec

a) *Diskriminace*

Mezinárodní instrumenty

Francie podepsala a ratifikovala většinu základních mezinárodních úmluvy týkající se diskriminace, jakými jsou:

- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech¹¹, ratifikován 4. listopadu 1980, opční protokol ratifikován 17. února 1984
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech¹², ratifikován 4. listopadu 1980
- Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace¹³, ratifikována 28. července 1971
- Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen¹⁴, ratifikována 17. července 1980
- Úmluva OSN o právech dítěte¹⁵, ratifikována 7. srpna 1990

Francie dále ratifikovala Evropskou chartu o regionálních a menšinových jazycích, 7.5.1999, dosud však neratifikovala Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin.

Vnitrostátní legislativa

Historicky je Francie zemí s bohatou ústavní minulostí. Již v roce 1789 byla přijetím Deklarace práv člověka a občana uzákoněna rovnost občanů před zákonem. Rovnost před zákonem je garantována v republikové ústavě, platné od 4.10.1958, v článku 1, který ve svém ustanovení říká: “Francie zajistí rovnost občanů před zákonem bez rozdílu původu, rasy nebo náboženství”.

Od roku 1993 můžeme hovořit o směru, jímž francouzská vláda pokračuje v uplatňování politiky směřující k eliminaci diskriminace, tak jak je to v souladu se závazky vyplývající z mezinárodních úmluv. Politika, uplatňovaná na obou – národní i evropské - úrovni vedla v hlavním důsledku ke zvýšení důrazu na iniciativy a mechanismy vedoucí ke zvýšení prevence a potlačení rasismu a xenofobie. Zde je nutné zdůraznit zejména dokument, předložený a vydaný Ministrem spravedlnosti s názvem “Úvod do protirasistické legislativy”, určený jak pro experty z jednotlivých oblastí tak pro širší veřejnost. Tento dokument, který znamenal přelom v nazírání menšinové otázky zejména tím, že nebyl reakcí na proběhlou

¹⁰ Mathieu Pernot, “Un camp pour les Bohemians”

¹¹ Výhrady k čl. 4 odst 1, čl. 9,13,14,19,20,21,22,27

¹² Výhrady k čl. 6,8,9,11,13

¹³ Výhrady k čl 4,6,15

¹⁴ Výhrady k čl. 9, čl.5 alinea b), čl. 17), čl. 16 alinea 1d), čl. 14 alinea 2c),h) ; čl. 16 alinea 1g), čl. 29 odst. 1

¹⁵ Výhrady k čl 6, 30, 40 alinea 2b), v)

situaci ve smyslu jejího posouzení, ale byl dokumentem obsahujícím doporučující opatření, byl vydán v lednu 1995 a revidován v prosinci 1997 v rámci Evropského roku proti rasismu. Dokument má následující strukturu:

- vývoj národního a mezinárodního práva
- obecný popis národní francouzské legislativy vztahující se k menšinové otázce
- definice protiprávního chování a jednání, seznam obsahující porušení, sankce
- práva obětí a možné příklady žalobních návrhů, včetně žalobního návrhu sdružení

Nejdůležitější právní předpisy týkající se postihu rasové diskriminace a předpisy týkající se Romů jsou:

- ◆ Trestní zákon - §225 a následující
- ◆ Zákon ze dne 1.července 1972
- ◆ Zákon ze dne 13.července 1990
- ◆ Mediální zákon
- ◆ Zákon o státní službě, ze dne 13.7.1983
- ◆ Zákoník práce
- ◆ Zákon o kočujících osobách, ze dne 5.7.2000

Trestní zákon

Novelizací trestního zákona, která vstoupila v platnost 1.3.1994, byla nově definována celá řada přestupků proti rasově motivovanému jednání a chování. Mezi činy, jejichž subjektivní složka obsahuje rasovou motivaci, podle trestního zákona patří: trestné činy proti lidskosti (zejména trestný čin genocidy)¹⁶ a trestné činy proti osobě.

Důležitým posunem v přijetí novely trestního zákona v roce 1994 byla definice diskriminace v této právní normě, diskriminace je definována v ustanovení trestního zákona jako „jakékoli rozlišování učiněné proti fyzické osobě na základě původu, pohlaví, rodinného stavu, zdravotního stavu, zdravotního handicapu, tradic, politického přesvědčení, příslušnosti k odborové organizaci nebo na základě skutečné nebo předpokládané příslušnosti nebo nepřislušnosti k etnické skupině, národu, rase nebo náboženství. Tato definice se vztahuje i na diskriminaci vůči právnické osobě“.

Podle novelizovaného trestního zákona je trestným činem i odmítnutí poskytnutí zboží nebo služby, zásah do běžného chodu ekonomické aktivity, jakékoli odmítnutí poskytnutí podnájmu, trestání nebo propuštění osoby, nebo zavádění diskriminačních podmínek do nabídky zaměstnání trestné a to uložením trestu odnětí svobody s horní hranicí 2 roky a peněžitou pokutou ve výši 200.000 FF (1 milion Kč).

Jako zvláštní skutkové podstaty s uložením zvýšené trestní sazby (až 3 roky odnětí svobody, nebo pokuta 300.000 FF - 1,5 milionu Kč) jsou trestním zákonem stanoveny výše uvedené trestné činy, pokud je jejich pachatelem úředník státní správy.

---

¹⁶ Definice genocidy je v zákoníku širší než definice přijata Úmluvou o zabránění a trestání zločinu genocidy z 9.12.1948. Francouzský trestní zákon chrání nejen skupiny obětí definovaných národností, etnikem, rasou nebo náboženství, ale také skupinu vybranou na základě jakéhokoli svévolného důvodu.

Zvláštní ustanovení trestního zákona se vztahuje na nakládání s daty: bez zvláštního povolení je zakázáno uchovávat data která vypovídají o rasovém původu osoby, jejím politickém a náboženském přesvědčení.¹⁷

Zákon z 1.července 1972

Zákonem z 1.července 1972 bylo stanoveno, že rasová diskriminace je rovna přestupku. Předpis tohoto zákona byl vtělen do zákona trestního - odmítnutí poskytnout či dodat službu nebo zboží - a do tiskového zákona z roku 1881 hanobení rasy, rasově motivované násilí a podněcování k rasové nesnášenlivosti atd. byly kvalifikovány jako trestné činy). (pomluva, rasová nadávka a vybízení k rasové diskriminaci byly stanoveny trestními). Po provedení rekodifikace trestního zákoníku zůstala stávající ustanovení, došlo však k rozšíření důvodů pro posouzení činu jako diskriminačního přestupku (z důvodu pohlaví, původu, rodinného stavu, zdravotního handicapu) a byla zavedena trestnost nové formy diskriminace (ekonomický bojkot či zpomalení běžného chodu ekonomické činnosti – články 184-2 a 416-1 předchozího trestního zákona).

Zákon ze 13.července 1990

Důležitým krokem ve smyslu kodifikace antidiskriminační legislativy bylo přijetí zákona ze dne 13.7.1990. Zákon z 13.července 1990 sjednotil výše popsanou problematiku tím, že ji zařadil do jednoho právního přepisu. Tento zákon měl dalekosáhlé důsledky, neboť doplňoval některá ustanovení trestního zákona a tiskového zákona /ze dne 30.7.1881 / a zákona o audiovizuální komunikaci ze dne 29.7. 1982. Záměr legislativce byl vyjádřen principem (v čl.1), že veškerá diskriminace založená na příslušnosti nebo nepříslušnosti k etnické skupině, národu, rase nebo náboženství je zakázána.

Zákon zavedl tři hlavní změny:

- rozšíření trestných postihů, zejména doplňkové tresty
- zavedení nového trestného činu proti lidskosti (článek 24bis tiskového zákona z roku 1881)
- zavedl nová práva sdružení, došlo k rozšíření seznamu sdružení oprávněných k zahájení řízení a zavedení práva odpovědi na ně.

Zákon o výkonu státní služby

Významná opatření byla zákonem zavedena pro boj s diskriminací ve státní službě: V ustanovení zákona ze dne 13.července 1983, zákon o výkonu státní služby, ve znění pozdějších změn a doplňků upravující práva a povinnosti úředníků státní správy, jako svobodu přesvědčení¹⁸, zákaz diskriminace na základě pohlaví, zdravotního stavu, etnického původu a politického smýšlení.^{19,20}

¹⁷ další zákaz se vztahuje na uchovávaní dat týkajících se příslušnosti k odborové organizaci

¹⁸ čl. 6 zákona: „svoboda přesvědčení státních úředníků je zaručena“

¹⁹ tamtéž: nesmí být činěno rozlišování mezi státními úředníky na základě jejich politického, filosofického nebo náboženského přesvědčení, jejich pohlaví, zdravotnímu stavu, zdravotnímu postižení nebo jejich etnickém původu.

²⁰ kromě toho byla Parlamentem přijata „Charta státní služby“ obsahující práva garantovaná občanům a ostatním klientům státní správy, mimo jiné obsahuje ustanovení principu neutrality, státních úředníků, objektivit státních

Tiskový zákon

Aby byla zachována svoboda tisku ale současně byly potlačeny projevy rasismu a xenofobie, byla do zákona o svobodě tisku doplněna zákonná ustanovení kvalifikující trestné činy, mj. podněcování k diskriminaci, nenávisti a násilí namířenému proti původu, rase či náboženskému vyznání.

Svoboda pohybu

Právo založit tábor, tedy jedna z charakteristických vlastností pro kočující Romy, je ve Francii teoreticky povoleno²¹, ale ve skutečnosti striktně omezeno. Zákon z 13.5.1990 ukládá místním úřadům obcí s více než 5 tisícovou populací povinnost vymezit místo v katastru příslušné obce pro zastávku kočujících osob²², ale většina místních úřadů tak neučinila, případně vymezila nedostatečný prostor. Výsledkem je, že kočující Romové, kterých je ve Francii většina, jsou z míst, ve kterých se dočasně usadí, vyhnáni. Odepření kočujícím osobám jejich právo na utáboření se má dalekosáhlé důsledky a to zejména ve vztahu k jejich zaměstnání a vzdělávání. Znovu je tato povinnost zmíněna v zákoně z 5.7.2000, který se zabývá otázkou vytvořením pohostinného prostředí pro kočující osoby²³.

Ještě v srpnu 2000 byly na území Francie zaznamenány časté roztržky mezi kočujícími Romy a místním obyvatelstvem, ve většině případů se přivolaná policie postavila na stranu usedlého obyvatelstva: ve dnech 20.-21. srpna 2000 veřejně protestovalo 40 starostů z obcí na severovýchodě Francie proti utáboření Romů na katastru jejich obcí za účelem oslav evangelického svátku.

Zákon z 5.7.2000 je významným mezníkem v historii kočujících Romů ve Francii. Spolu s ním byla přijata opatření související s vytvořením schématu zahrnujícím soužití kočujících a místní komunity na celém území Francie. V průběhu 18 měsíců od přijetí zákona by měl být hotov návrh konečného schématu založený na informacích od představitelů jednotlivých samosprávných oblastí. Opatření deklarují rovněž požadavky na finanční zajištění, přijetí zákona však znamená zároveň souhlas s těmito výdaji²⁴.

Přístup k zaměstnání

Zákoníkem práce je ve Francii stanoven zákaz diskriminace v přístupu k zaměstnání²⁵, konkrétně při přijímání do zaměstnání, propouštění a dále při stanovování pracovních podmínek (jako např. odměňování, rekvalifikace). Skutečnost, že ministryně práce a sociálních věcí prohlásila za jeden z hlavních úkolů jejího resortu účinný boj proti rasové a etnické diskriminaci na pracovištích, je důkazem, že tato otázka je dosud pro Francii palčivým

---

úředníků a zakazující diskriminaci „jakéhokoli druhu“. Výroční zprávu k Chartě státní služby předkládá premiér Parlamentu společně se závěry přijatými Národní radou a Ekonomickou a sociální komisí.

²¹ Vyhláška ministerstva vnitra, č.86 –370/1986

²² Tato povinnost byla místním úřadům uložena již ustanovením zákona ze dne 31.5.1990; v letech 1994-1995 proběhlo rozsáhlé šetření senátní komise, ustanovené k účelu zhodnocení účinnosti zákona a navržení přijetí opatření, komise konstatovala “špatnou aplikaci práva v realitě”

²³ Loi du 5 juillet 2000 sur l'accueil et l'habitat des gens du voyage

²⁴ Celková částka schválená zákonem z 5.7.2000 tvoří 1,7 miliardy FF

²⁵ Je zakázáno rozdílné zacházení založené na původu, pohlaví, rodinné situaci, příslušnosti k etnické skupině, národu či rase, pro politické přesvědčení, účast v odborech nebo náboženství

problémem. Jednou z možností jak tuto otázku efektivně řešit je implementace existujících anti-diskriminačních opatření která až dosud nebyla plně využívána. Jedním ze slibných kroků je navrhovaná reforma pracovního práva, která umožní prokazovat porušení principu nediskriminace. Tyto změny umožní zaměstnanci lépe dokazovat diskriminační přístup ze strany zaměstnavatele.

Přístup ke vzdělávání

V oblasti vzdělávání a školství nelze přímo hovořit o rasové diskriminaci, avšak současný vývoj naznačuje nerovnoměrné zastoupení dětí přistěhovalců a dětí cizinců v některých školách s alarmujícím vzrůstajícím trendem. I přes snahu příslušných státních orgánů tento fenomén separace ve školách úspěšně řešit, nejsou dosud výsledky příliš povzbudivé. Na základě těchto skutečností bylo navrženo vytvořit v rámci ministerstva školství útvar zabývající se výlučně otázkami integrace ve školách

Ve Francii platí povinná školní docházka pro děti ve věku mezi 6 - 16 let.²⁶ Ve vztahu k Romům ve Francii s ohledem na kočovný způsob života je důležitou otázkou pravidelné školní docházky romských dětí. Tuto se snažil řešit zákon ze dne 8.8.1966, který stanovil povinnou školní docházku pro „osoby bez trvalého bydliště“. Zákonem ze dne 18.12.1988 byly stanoveny postihy za neplnění této povinnosti osobám odpovědným za dítě: odnětí svobody až na 6 měsíců nebo pokuta do výše 50.000 FF (250 000 Kč). Zákon ze dne 8.8.1966 zároveň stanovil povinnost obecních úřadů zaregistrovat a umožnit školní docházku takovým osobám²⁷.

Další právní předpis snažící se řešit otázku pravidelné docházky kočujících osob byl zákon z 31.5.1990 (Loi Besson), uzákoňující povinnost obcím s populací vyšší než 5000 osob vyčlenit zvláštní prostor pro utáboření kočujících osob. Jak již bylo zmíněno, tato povinnost je ze strany obecních úřadů často porušována a kočující osobám je přístup na veřejné prostranství znemožňován. Tak dochází k tomu, že děti kočujících osob přerušují školní docházku. Program „Mobilní škola“ nevládní organizace „Regionální sdružení pro zvýšení informovanosti kočujících osob“ (Association régionale pour l'information et la promotion des tsiganes et gens du voyage), putující již 20 let po území Francie a napomáhající dětem kočujících osob nabýt základní vědomosti nemůže se svojí agendou obsáhnout veškerou romskou populaci.

Podle informací nevládních organizací²⁸ je stále velmi časté odmítání romských dětí k registraci do škol, která je agendou starostů obce. Většinou jde o odmítnutí ústní, jsou však i zaznamenány případy písemného vyrozumění o nepovolení registrace dítěte.²⁹ V takovém případě je možný opravný prostředek proti rozhodnutí o zamítnutí registrace, většinou však i ten bývá vyřízen negativně.

Jsou známy i praktiky, kdy ředitelé škol a zástupci pedagogů přijímají opatření k zabránění možnosti dětí kočujících osob zúčastnit se školní docházky. Tak v roce 2000 se

²⁶ Upraveno zákonem ze dne 28.3.1882, o povinné školní docházce, ve znění pozdějších předpisů

²⁷ Doslovně „zákaz odmítnutí registrace osoby“

²⁸ Organizace

²⁹ V roce 1998 je zaznamenán takový případ Letitie a Sonji B v obci Villenave d'Ornon, nedaleko Bordeaux, kdy.

vyskytl případ fixní kvoty na počet Romských dětí v jedné z francouzských škol odůvodněný "prevencí konfliktních situací".³⁰

4) Instituce chránící práva menšin/Romů

a) *Státní instituce*

Národní poradní komise pro lidská práva (CNCDH)

S cílem předcházet možnému výskytu rasismu, rasové segregace a diskriminace založené na etnickém původu a v souladu se závazky vyplývajícími ze členství v mezinárodních i oblastních organizacích byly ve Francii zřízeny orgány národní a regionální komise. Komise mají jednak monitorovací pravomoci a jednak pravomoci iniciovat legislativní návrhy. .

Vyhláškou Ministerstva zahraničních věcí, ze dne 27.března 1947, byl zřízen Poradní výbor pro kodifikaci mezinárodního práva, ochranu práv a povinností států a ochranu lidských práv, tzv. Francouzský poradní výbor. V prvních letech své existence se výbor podílel na přípravě francouzských stanovisek na jakémkoliv tématu týkající se lidských práv, která byla přednášena na mezinárodních fórech. V roce 1984 byl význam poradního výboru dále rozšířen na dodržování lidských práv ve světě, a to především prostřednictvím mezinárodních organizací. V roce 1986 byl mandát výboru rozšířen o řešení otázek týkající se interních francouzských problémů, a v roce 1989 byl připojen k Úřadu vlády Francie.

Výbor byl zplnomocněn zabývat se veškerými záležitostmi v rámci jurisdikce úřadu vlády. V roce 1990 byl výboru udělen právní statut v legislativě a v roce 1993 byl oficiálně uznán nezávislou institucí, v souladu s principy týkajícími se statutu národních institucí pro zavádění ochrany lidských práv (v souladu s Chartou OSN).

Složení výboru odráží záměr zahájit nepřetržitý dialog mezi státem a občanskou společností na poli lidských práv. Stát (exekutiva) je v komisi reprezentován zástupci předsedy vlády a zainteresovaných ministerstev. Poslanci a senátoři jsou také členy výboru společně se členy Státní rady a představiteli justice, dále je členem výboru ombudsman. Občanská společnost je zastoupena delegáty 26 národních asociací podílejících se na uplatňování a ochraně lidských práv, představiteli 6 odborových konfederací, 38 vážených osobností (představitelé církve katolické, protestanské, muslimské a židovské, univerzitní profesori, diplomaté, sociologové, právníci, atd.). Ti jsou doplněni francouzskými experty - osobnostmi, kteří jsou osobně činní v mezinárodních orgánech na ochranu lidských práv, jako jsou např. Výbor pro lidská práva OSN, Výbor pro ekonomická, sociální a kulturní práva OSN, Výbor pro odstranění rasové diskriminace OSN atd.

Mandát výboru pokrývá celé pole lidských práv: lidské, občanské a politické svobody; hospodářské, sociální a kulturní práva atd. Výbor má za úkol jak monitorovat stávající situaci, tak také navrhnout vládě řešení ve formě návrhů zákonů, směrnic a dalších podzákoných aktů. V souladu se zákonem ze 13.7.1990 zaměřeným na potrestání všech rasistických a xenofóbních činů je výbor povinen předkládat předsedovi vlády výroční zprávu s cílem účinně bojovat s rasismem a xenofobií ve Francii a přijímat adekvátní opatření k jejich odstranění.

---

³⁰ Informace "Union Socio-Educative Tzigane d'Aquitaine"

Místní úřady pro boj proti rasismu

Tyto úřady jsou nedílnou součástí prefektur reflektující územní uspořádání Francie. Původně byly založeny na experimentálním základě v 6 zvláště citlivých regionech v letech 1990 - 1992 a to na základě nařízení předsedy vlády. Ve všech regionech zahájily svoji činnost počínaje 1.3.1993 a od této doby podléhají jurisdikci ministerstva vnitra. Ve většině případů jsou součástí místních úřadů pro prevenci zločinnosti. Z tohoto důvodu se jejich práce účastní též zvolení představitelé místní správy i samosprávy, zástupci protirasistických organizací a představitelé různých náboženských skupin. Jeho hlavním posláním je monitorovat výskyt rasismu a diskriminačních jednání v daném správním území a navrhnout řešení s cílem zajištění rasového a sociálního klidu.

b) Občanská společnost

Nevládních organizací působících ve Francii snažících se pomáhat romskému obyvatelstvu sice není mnoho, jejich práce však hraje důležitou úlohu zejména ve vztahu k romským obyvatelům samotným, kteří mají možnost prostřednictvím těchto organizací například vyjednávat s obecními úřady o vymezení zvláštního prostoru pro utáboření se kočujících osob, zúčastnit se výchovných aktivit pro děti kočujících osob apod.

Stojí za zmínku uvést, že role občanské společnosti ve vztahu k romskému etniku nebyla vždy na stejné úrovni, jako je tomu v současnosti. Na tomto faktu se také odrazil přístup a snaha odpovědných orgánů zabývat se či řešit otázku kočujících Romů ve Francii. Např. v letech 1994 - 1996 můžeme hovořit o doslovné stagnaci občanského sektoru, která byla charakteristická i ve vztahu k romskému obyvatelstvu. "Sklíčenost" občanského sektoru a nechuť obyvatelstva zabývat se veřejným děním bylo důsledkem politického vývoje ve Francii v dané době a projevovalo se neúčastí obyvatel na událostech a akcích souvisejících s veřejným životem. Podle jednoho z průzkumů nezávislé agentury se v roce 1995 vyjádřilo pouze 27% obyvatel ke kladné odpovědi na otázku zda se zúčastňují či hodlají v nejbližší době zúčastnit demonstrace či protestní akce oproti 34% zjištěným o rok dříve. Tato situace se však zlepšila a dnes můžeme hovořit o plné účasti občanského sektoru v otázkách týkajících se kočujících Romů ve Francii. Jejich působení lze popsat jako institucionalizované - např. v případě Zákona ze dne 5.7.2000 došlo k vytvoření koalice nevládních organizací za účelem dosažení přijetí co nejpříznivějšího návrhu (Formation des Elus Locaux). Vedoucí úlohu v tomto smyslu sehrála organizace s názvem Liga lidských práv (Ligue des Droits de l'Homme), která se zároveň stala jedním z hlavních kritiků přijatých opatření. Předmětem kritiky je zejména fakt, že přijatá opatření neurčují starostům obcí dostatečným způsobem jaká hlediska mají přijmout při vytváření schématu soužití místní komunity s kočujícími osobami. Mezi další nevládní organizace zabývající se pomocí romskému etniku žijícímu na území Francie patří: sdružení Solidarité, Romano Yekhipe – francouzská pobočka Romské Unie, Union Socio-Educative Tzigane d'Aquitaine (USETA), Etape 29 - Gens du Voyage.

B. VELKÁ BRITÁNIE

1) Úvod

Spojené království Velké Británie a Severního Irska je obecně považováno za zemi s nejvíce rozvinutou institucionální strukturou na potírání rasové diskriminace. Při rozboru situace jsme se zaměřily na hlavní ostrov Spojeného království, na Velkou Británii. Historicky je ostrov Velké Británie rozdělen na tři země, kdy v Anglii a Walsu platí shodný právní řád. Právní systém ve Skotsku je odlišný a má samostatný právní systém a samostatnou oddělenou justici. Všechny tři země jsou podřízeny jednotné výkonné moci vlády umístěné v Londýně. Pokud je v tomto rozboru použito pojmu Velká Británie, míní se tím právní normy platné v Anglii Skotsku a Walsu, neboť většina zjištěných opatření je relevantní pro všechny z nich.

I když jako první a po několik staletí hlavní industrializovaný národ má Velká Británie dlouhou historii přistěhovalců, byla to až druhá světová válka, která přinesla masovou imigraci z bývalých kolonií Unie jako poválečnou poptávku po pracovní síle. Podle údajů ze sčítání lidu v roce 1991, přibližně 6% britské populace tvoří národnostní a etnické menšiny, přičemž asi polovina z nich se narodila již na území ostrovní Británie. Jejich koncentrace na území státu je ale nerovnoměrná, některé oblasti se vyznačují menšinovou populací až do 50% z obyvatelstva příslušného regionu. Lze konstatovat, že sociální a ekonomická situace těchto menšinových skupin se výrazně zlepšila v posledních desetiletích, i když projevy diskriminace se nepodařilo zcela vymýtit.

2) Demografie

Termín „národnostní menšina“ není v právním řádu Velké Británie definován. Za menšinovou populaci se ale obecně považují „etnické“ menšiny neboli „viditelné“ menšiny. V této práci se vychází z definice „rasové skupiny“ (racial group) tak, jak je upravena zákonem o rasových vztazích. Daná definice se vztahuje na skupinu „definovanou barvou pleti, rasou, národností (včetně občanství), etnickým nebo národnostním původem“.

Národní statistický úřad Office of National Statistics (ONS; který zahrnuje také Celostátní Registr) je vládní úřad a výkonná kancelář spadající pod ministerstvo financí. ONS provádí celou řadu statických informací a sběru dat, včetně sčítání lidu. ONS také pracuje na výzkumných studiích (pod hlavičkou vlády) zaměřených na témata sociální a ekonomická.

Generální matrikář (the Registrar General) pro Anglii a Wales je zodpovědný za vedení registru a administrativu pravidelného sčítání lidu. Generální matrikář zároveň spravuje centrální registr osob na tzv. zdravotním seznamu, pro účely Národní zdravotní pojišťovny. V únoru 1999 publikovala vládní kancelář „Bílý seznam“, dokument obsahující návrh změn pro nejbližší budoucí sčítání lidu v roce 2001. Mezi jiným tento materiál zahrnuje i otázku náboženství a rozšiřuje otázku etnického původu.³¹

První oficiální zmínky o Romech ve Velké Británii se nachází v účetních knihách Lorda Tajemníka Vysokého zmocněnce pro Skotsko z roku 1505. Ve Skotsku jako všude jinde ve Velké Británii termín národnostní menšina není právně definován. Podle definice

---

³¹ Sčítání lidu zahrnuje také informace o počtu osob ve Walesu hovořících, píšících popř. schopných číst ve Welštině. Tato informace napomohla při vytváření veřejné politiky rozvoji welšského jazyka a usnadnila jeho používání. Bylo navrženo zahrnout otázku etnických skupin v Severním Irsku do sčítání lidu v roce 2001

rasové skupiny, jak je ustanovená v zákoně o rasových vztazích (Race Relations Act) z roku 1976, je rasová skupina definována jako „Skupina osob definovaných barvou pleti, rasou, národností (včetně občanství) nebo etnickým nebo národnostním původem“. Tyto zahrnují všechny etnické menšiny a dále Skoty, Iry, Velšany, kteří jsou definováni jako rasová skupina založená na rasovém původu. Romové a kočovníci v Severním Irsku jsou též považováni za rasovou skupinu podle tohoto zákona. Je nutné zdůraznit, že tyto historicky definované národnostní skupiny nejsou vyčerpávající, příslušníci etnických skupin se mohou vnitřně identifikovat s jinou skupinou (být Velšan nutně neznamená být bílý) Rozhodujícím kritériem je vlastní identifikace.

3) Právní rámec

a) *Diskriminace*

Mezinárodní instrumenty

Spojené Království Velké Británie a Severního Irska je členem Rady Evropy.

Inkorporace Evropské úmluvy o lidských právech

V listopadu 1998 byl přijat Zákon o lidských právech („the Human Rights Act“), jenž posílil účinnost a vynutitelnost práv a svobod zakotvených v Evropské úmluvě o lidských právech. Činí tak dvěma směry:

1. požadavek na veškerou legislativu Velké Británie, jakkoli přijímané (ve smyslu legislativního procesu), aby tato byla interpretována v souladu s právy úmluvou zajištěnými a to v co největší možné míře. Stávající legislativa bude platná i v případě nekompatibility, odvolací soudy jsou povolány proklamovat nekompatibilitu. To umožňuje příslušnému ministrovi novelizovat legislativu v pořadí, podléhající schválení parlamentu, pokud jsou zde takové důvody. Parlament zároveň bude moci novelizovat stávající legislativu. Soudy jsou zároveň povolány zrušit, případně pozastavit platnost nekompatibilní prováděcí legislativy.
2. Zákon o lidských právech činí nezákonným pro státní úředníky postupovat neslučitelně s Evropskou úmluvou. To zahrnuje soudy, vládní kanceláře a především policii. Oběti takového nezákonného jednání se mohou dovolávat svých práv v soudním procesu s tím, kdo takové jednání způsobil, případně postupovat proti takovému subjektu přímo. Soudy, v případě že shledají porušení práva, a konstatují nezákonnost jednání, mohou uplatnit jakoukoli nápravu, která je jim ze zákona dovolena ve vlastní jurisdikci a která se zdá patřičnou v daném případě.

Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace

Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, která ve Velké Británii byla ratifikována a vstoupila v platnost v roce 1969, obsahuje množství povinností, uložených státu, zaměřených na zákaz a ochranu před diskriminací založenou na rase. Velká Británie se zavázala předkládat pravidelně každé dva roky Výboru OSN pro lidská práva zprávu o dodržování Úmluvy. Poslední pravidelná zpráva (v pořadí 15.) byla předložena Výboru v červenci 1999.

V březnu 1996 Velká Británie podepsala dokument The European Union Joint Action on Racism and Xenophobia, který sám o sobě znamená krok vpřed ve snaze o společný postup států při řešení otázky rasismu a intolerance v Evropě.

Rok 1997 byl Evropským rokem proti rasismu. Vláda Velké Británie vynaložila značné prostředky na koordinaci a administrativu této iniciativy. Podpořila finanční částkou 300.000 L projekty místních organizací směřujících k antidiskriminaci. Po zhodnocení a provedení evaluace přidělených prostředků byl konstatován úspěch – podařilo se zvýšit podvědomí veřejnosti o problému rasismu a povzbudit aktivity na jeho potlačení.

Na základě Radou Evropy zřízeného Evropského Centra pro monitoring rasismu a xenofobie (umístěného ve Vídni), jehož hlavním smyslem je pomoci členským státům EU při řešení otázek rasismu a intolerance, a který požaduje po členských státech aktivní přístup k těmto otázkám (organizací a vedením diskusí na národní úrovni, pořádáním kulatých stolů), zorganizovala Velká Británie v říjnu 1998 první kulatý stůl. To byla příležitost pro vládu a organizace pracující v oblasti rasových vztahů diskutovat téma společně a snažit se nalézt společné cesty a přístupy k řešení otázky.

Výkonný výbor Rady Evropy pro lidská práva

Velká Británie je členem Výkonného výboru pro lidská práva, který v současné době pracuje na návrhu protokolu k Evropské úmluvě o lidských právech, jež bude ve svém jádru hovořit o antidiskriminačních mechanismech.

Vnitrostátní legislativa

Velká Británie má jednu z nejucelenějších anti-diskriminačních legislativ v Evropě. Příslušníci etnických menšin jsou chráněni před diskriminací zejména výše zmíněným Zákonem o rasových vztazích – „Racial Relations Act“, který se zabývá speciálně rasovou diskriminací ve vybraných oblastech veřejného života. Z hlediska struktury zákon nejprve definuje pojem rasové diskriminace obecně (viz výše) a poté se zabývá různými druhy činností, ve kterých je popsáné diskriminační jednání úplně nebo částečně zakázáno.

Zákon o rasových vztazích v § 1 zakládá dvě odlišné formy diskriminace: přímou a nepřímou. Rasová diskriminace je v zákoně definována takto: osoba diskriminuje druhou za okolností vztahujících se k ustanovením tohoto zákona jestliže z rasových důvodů jedná s touto osobou méně příznivě, než jedná nebo by jednala s jinými osobami, anebo požaduje po druhé osobě co by sice požadovala i po osobách jiné (rasové) skupiny, ale přitom ve skupině, k níž druhá osoba patří je podstatně méně jedinců, kteří mohou tuto podmínku splnit, než ve skupinách jiných a nelze prokázat, že by tato podmínka byla odůvodněná bez ohledu na barvu pleti, rasu, státní příslušnost nebo etnický či národní původ osoby, po níž je požadována, nebo druhou osobu znevýhodňuje protože ta ji nemůže splnit.

V dalším odstavci se definice diskriminace rozšiřuje o segregaci z rasových důvodů: oddělení osoby (segregace) od jiných osob z rasových důvodů je považováno za méně příznivé (nevýhodnější) jednání. Zdali je s určitou osobou nakládáno „nevýhodněji“ je zpravidla otázkou faktů, jež musí být zodpovězeny ve světle všech okolností každého případu. Termín rasový důvod je v zákoně definován jako: barva pleti, rasa, státní příslušnost nebo etnický a národní původ.

Z hlediska osobní působnosti se zákon o rasových vztazích vztahuje v zásadě na všechny osoby, které se dopustí jednání zakázaného tímto zákonem. Hovoříme tedy o osobách fyzických i právnických, o orgánech veřejné správy pověřených zákonem vykonávat různé funkce³² př. výslovné ustanovení § 75 zákona o rasových vztazích: ustanovení zákona, jež upravují diskriminaci v zaměstnání, včetně nepřímé diskriminace, zprostředkování nebo návodu k diskriminaci atd., se vztahují na službu v odděleních vládních, ve statutárních úřadech i v armádních složkách stejným způsobem, jako se vztahují na služby při zaměstnávání soukromých osob.

b) Práva menšin

Politika VB je ve své integrační praxi založena na principu kulturní diverzity. Kulturní dědictví má být hájeno, opatrováno, prosazováno a podporováno. Je proklamována nutnost přístupu příslušníku národnostních menšin k procesu spoluvytváření národního života se všemi právy a povinnostmi s tím spojenými, které jim umožňují udržovat a zachovávat vlastní kulturu, tradice, jazyk a hodnoty.

II. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin byla Velkou Británií ratifikována. Zároveň je VB zastoupena v expertní skupině Rady Evropy zabývající se ochranou národnostních menšin (Council of Europe Expert Group on the Protection of National Minorities (DH-MIN))

Evropská charta o regionálních a menšinových jazycích
Vláda VB oznámila v červnu 1998 úmysl stát se signatářem Evropské charty o regionálních a minoritních jazycích a učinit zvláštní opatření k části III Charty ve vztahu k jazyku velšskému a galštině.³³

Trestní právo

Ustanovení, jež postihuje určité jednání speciálně z důvodu jeho rasového zaměření je obsaženo v *Zákoně o veřejném pořádku (Public Order Act)* z roku 1986. Jednání upravené tímto zákonem má podobu podněcování k rasové nenávisti. V ostatních částech zákona o veřejném pořádku je obsažena řada ustanovení postihujících různé typy činností, jichž se rasisté často dopouštějí, tyto však nemusí být motivovány pouze rasově.

Vzdělávání

Problematika rasové diskriminace v oblasti vzdělávání je upravena v zákoně o rasových vztazích, ve dvou ustanoveních. Diskriminace je zakázána ve vztahu k potenciálním studentům, při nakládání s jejich žádostmi o přijetí ke studiu a co se týče podmínek, za nichž

---

³² Jako příklad je možno uvést výslovné ustanovení § 75 zákona o rasových vztazích: ustanovení zákona, jež upravují diskriminaci v zaměstnání, včetně nepřímé diskriminace, zprostředkování nebo návodu k diskriminaci atd., se vztahují na službu v odděleních vládních, ve statutárních úřadech i v armádních složkách stejným způsobem, jako se vztahují na služby při zaměstnávání soukromých osob

³³ Oficiálním úředním jazykem je ve Velké Británii Angličtina. Zákon o velšském jazyku (The Welsh Language Act) z roku 1993 vytvořil možnost používání jazyka velšského vedle anglického jako rovných při jednání s úřady a při řízení obchodu .

je jim přijetí nabízeno. Diskriminace je dále zakázána ve vztahu ke studentům již přijatým ke studiu.³⁴

Bydlení

Zákon o rasových vztazích upravuje zákaz diskriminace v souvislosti s byty a nebytovými prostory. Tento zákaz se týká poskytování bydlení /poskytování ubytování ve formě trvalého pobytu ale vztahuje se i na veškeré typy pozemků, ve smyslu nemovitostí/.

Osobám, jež jsou oprávněny *nakládat* s bytovými a nebytovými prostory, je zakázáno diskriminovat způsobem: stanovování zvláštních podmínek při nabídce bytových a nebytových prostor, diskriminace při posuzování žádostí o získání prostor a diskriminace při sestavování seznamů osob majících o takové prostory nouzi.

Osobám, jež nemovitosti *spravují* je zakázáno diskriminovat způsobem: násilným vystěhováním osob z prostor, při umožňování přístupu osobám k jakémukoli užítku spojenému s prostory, při uplatňování jakýchkoli dalších omezení vůči osobám.³

Pracovněprávní vztahy

Zákon o rasové rovnosti hovoří o třech konkrétních případech zákazu diskriminace v pracovněprávních vztazích:

- zákaz diskriminace zaměstnavatelem
- zákaz diskriminace subjekty, které nejsou zaměstnavatelem, ale mají pro zaměstnance významnou roli (obchodní společnosti, profesní komory a svazy, orgány státní správy, zprostředkovatelny práce)
- zákaz diskriminace v policejních složkách.³⁵

Shrnutí

Lze konstatovat, že ve Velké Británii převažuje u projevů rasismu občanskoprávní řešení nad trestněprávním. Sankcí za diskriminační jednání je zaplacení odškodného. Jeho výše se stanovuje podle následujících kritérií:

- ušlý zisk
- utrpěná újma ve smyslu ponížení, útoku proti důstojnosti
- zvláště zavrženíhodné jednání³⁶

Velká část případů je zakončena mimosoudním vyrovnáním³⁷

Z výše popsaného můžeme vyvodit závěr, že ve Velké Británii je úsilí vedoucí k odstranění rasismu a diskriminace zejména zaměřeno na oblast ochrany proti diskriminaci v praxi. Občanskoprávní či správní prostředky používané při řešení případů rasové

---

³⁴ osoba jež byla diskriminována se může bránit občanskoprávní žalobou

³⁵ Stížnost může osoba, která tvrdí že byla diskriminována porušením zákazu diskriminace v pracovněprávních vztazích, podat před pracovní tribunál. Tribunály byly zřízeny zákonem o ochraně v pracovněprávních vztazích

³⁶ př. je-li původcem rasové diskriminace obchodní společnost jako celek, v tom případě se odsouzení považuje za jakési stigma

³⁷ Je nutno zmínit ještě případy bez individuálního poškozeného /např. rasistický nápis apod./, kdy Komise obvykle uplatňuje tzv. „výzvu k nediskriminování“, v případě jejího neuposlechnutí nastupuje soud.

diskriminace jsou výhodnější pro osobu stěžovatele, je zde větší naděje na dosažení satisfakce ve formě finančního odškodnění než v porovnání s v českém právu uplatňovaným trestněprávním řízením zakončeným vynesením rozsudku, obsahujícím odsouzení k trestu odnětí svobody (obvykle podmíněnému).

Rasismus a média

Zákon o rozhlasovém a televizním vysílání z roku 1990 stanovuje základní zásady a pravidla, ze kterých je možné vysledovat snahu o zabránění vysílání pořadů s diskriminačním zaměřením (charakterizovány v zákoně jako „směřující proti slušnosti“)

Rasismus na internetu

Vláda VB si uvědomuje narůstající nebezpečí šíření rasismu a diskriminace prostřednictvím internetu. Použití internetu jako prostředku pro propagaci a šíření rasismu je ve VB zakázáno. Pokud poskytovatel připojení na internet zjistí, že jeho služba je používána k takovému jednání a nepoužije opatření k jeho odstranění, je zodpovědný a je posuzován jako spolupachatel trestného činu. Pokud spolupracuje při identifikaci původce a ukončí poskytování připojení tomuto původci, nebo zajistí stažení nezákonného materiálu hodnoceného jako šířící rasismus, je zproštěn obvinění.

V roce 1996 vznikla Nadace Internet Watch, jejímiž zakladateli byli poskytovatelé internetového připojení. Hlavním cílem nadace je zajišťovat, aby nelegální informace zveřejňované na internetu byly staženy. Spolupracuje přitom s Národní bezpečnostní službou. Byla rovněž zřízena telefonní linka pro veřejnost, kam je možno se obrátit s podezřením na šíření nezákonných materiálů na internetu, zejména pornografie a rasismu.

Zacházení policie s rasovými incidenty

Rasové incidenty jsou definovány takto: Rasový incident je každý incident který může být vnímán jako rasový ze strany oběti nebo jiné osoby. Definice byla přijata na základě doporučení z případu Stephena Lawrence (viz dále)

Počet rasových incidentů oznámených policii vzrostl od roku 1989 z 5.044 na 13.878 v roce 1999. Skutečný počet rasových incidentů je však vyšší, ne všechny rasové incidenty jsou nahlášeny policii³⁸. Nutno dále poznamenat, že ne každý trestný čin namířený proti příslušníkovi národnostní menšiny je nutně považován jako rasově motivovaný, rozhodujícím při posuzování je právě identifikace podmíněná výše zmíněnou definicí.

Vládou je pozitivně vnímána snaha policejních orgánů o zlepšení mechanismů sloužících k zaznamenávání rasových incidentů. Vyjadřuje tím zároveň snahu o zlepšení vnímání policie v očích veřejnosti a neméně důležité zvýšení a posílení důvěry veřejnosti v policii. Ročně se však počet zaznamenaných rasových incidentů zvyšuje.³⁹

³⁸ Na základě zjištěných výsledků průzkumu /British Crime Survey/ z roku 1996, zaměřeného na zkušenosti etnických menšin s rasově motivovanými trestnými činy bylo konstatováno vyšší počet činů vnímaných oběťmi jako rasově motivovanými, než bylo zaznamenáno policií.

³⁹ pro příklad uvádíme srovnávací tabulku obsahující přehled nahlášených rasových incidentů ve vybraných městech Velké Británie a jejich narůstající počet od roku 1993:

Místo	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	Poměr změny vyjádřený v % 96/97 - 97/98

1) Instituce chránící práva menšin

Komise pro rasovou rovnost

Zákonem o rasových vztazích byla zřízena *Komise pro rasovou rovnost*. Komise má 8-15 členů, jež jsou jmenováni ministerstvem vnitra. Ústředí komise je v Londýně, dále existuje pět regionálních kanceláří, 4 v Anglii a jedna ve Skotsku. Komise zaměstnává kolem 200 zaměstnanců, jsou jmenováni vládou a placeni ze státního rozpočtu, zároveň si však Komise zakládá na své nezávislosti.⁴⁰

Komise je pověřena:

- usilovat o odstranění diskriminace
- prosazovat rovnost příležitostí a dobré vztahy mezi příslušníky rozličných rasových skupin
- dohlížet nad dodržováním zákona, připravovat návrhy na jeho změny a poskytovat je ministru vnitra, pokud o to požádá nebo pokud to považuje sama za nutné.

Můžeme tedy její práva a povinnosti rozdělit do tří oblastí: *propagace rasové rovnosti* (př. Komise ročně vydává několik milionů liber na financování zaměstnání úředníků pro rasovou rovnoprávnost, kteří působí po celé zemi a jejichž úkolem je podporovat dobré vztahy mezi rasami jak na obecné tak na lokální úrovni; komise rovněž vydává tzv. etické kodexy, s účelem eliminace diskriminace a podpory rovnosti příležitostí v oblasti pracovněprávní a v oblasti bydlení, schvalovány ministerstvem vnitra, bez právní závaznosti, ale s jistou neopominutelnou silou při jednání před soudy), *vyšetřování* (jak neformálního charakteru pro zjištění odpovědí na řadu otázek a tvrzení tak charakteru formálního s povahou kvazi-soudního řízení, jejichž výsledkem jsou nálezy a publikované zprávy o těchto nálezech obsahující doporučení buď pro osoby jednající v rozporu s principem rovnosti mezi různými rasovými skupinami nebo vládě – zejména týkající se změn zákona) a *výkon* (prostřednictvím tzv. příkazů k ukončení diskriminačního jednání, vydávaných v souvislosti s jakýmkoliv jednáním zjištěným komisí a podle zákona o rasových vztazích nezákonným, příkazy k ukončení diskriminačního jednání obsahují příkazy na zdržení se takového jednání).

De facto vykonává Komise pro rasovou rovnost vzájemně se doplňující funkce:

- poradní
- výchovně vzdělávací
- vyšetřovací
- posuzování stížností na rasovou diskriminaci⁴¹.

Avon and Somerset	159	286	318	310	409	32
Greater Manchester	658	637	776	595	624	5
Hampshire	212	210	279	178	219	23
Metropolitan Police	5,124	5,480	5,011	5,621	5,862	4
Durham	32	26	23	24	37	54
Northamptonshire	102	146	214	195	318	63

⁴⁰ Vláda finančně podporuje fungování Komise pro rasovou rovnost. Výše podpory byla rozhodnutím vlády zvýšena z celkových L.14.825 mil. V roce 1998/99 na 16.420 mil v roce 1999/2000

⁴¹ Většinu z nich /80%/ z případů, jimiž se komise zabývá představují stížnosti na diskriminaci v souvislosti se zaměstnáním. Ročně se na Komisi pro rasovou rovnost obrátí okolo 2000 stěžovatelů. posuzované komisí

Komunitní Poradny

Všechny policejní složky jsou povinny podle zákona o Policejní a trestní evidenci přijmout opatření k tomu, aby byly vytvořeny tzv. komunitní poradny, které umožňují policii vzít v úvahu rozdílné potřeby každé komunity a podle nich stanovit priority v dané komunitě. Tzv. Asociace policejních komunitních poraden (Police Community Consultative Groups) jsou formálním mechanismem každé komunity k tomu, aby se prezentovaly názory a hlediska komunity policii a v širším měřítku se dále zohlednily v práci policie. To se odráží i v menšinových právech, které se stávají častým tématem při práci takových poraden.

K zabránění tomu, aby bylo zneužíváno právo pověřených osob k provádění osobní prohlídky a zadržování osob slouží ustanovení Zákona o policejní a trestní evidenci (Police and Criminal Evidence Act) z roku 1984. Na příklad, požadavek na policejního příslušníka oznámit, před tím než započne domovní prohlídku, důvod prohlídky a fakt, na kterém je prohlídka prováděna, dále požadavek, aby zadržení bylo prováděno pouze na základě důvodného podezření a ne pouze na náhodném diskriminačním základě a zejména požadavek, aby police pravidelně zveřejňovala statiky prováděných prohlídek ukazuje veřejnosti širší využití tohoto opatření. Od dubna 1993 je, jako součást souboru opatření pro policii, vyžadováno od všech složek policie přijmout záruky k etnickému monitoringu výše zmíněného opatření a k jeho publikaci jak na státní, tak na místní úrovni.

Sekce pro rasové útoky (Racial Attacks Group)

Meziresortní Sekce pro rasové útoky byla založena v roce 1987. Jejím hlavním úkolem je mapovat a dokumentovat situaci v oblasti rasové diskriminace a pracovat na souboru doporučení vztahujících se zejména k institucionálnímu základu problému. První zpráva Sekce, publikovaná v roce 1989 obsahovala soubor podrobných doporučení exekutivě, z nichž hlavním bylo doporučení vytvořit místní meziresortní skupiny, bojující proti rasově motivovaným trestným činům a přečinům. Zpráva byla rozeslána všem zástupcům místní správy a samosprávy a policejním složkám. Implementace doporučení byla monitorována a v roce 1992 byl vydán navazující dokument, shrnující úspěchy a efektivitu přijatých opatření na základě doporučení. Byla prokázána důležitost vzniku meziresortních skupin a identifikovány právní předpisy vydané orgány místní správy vedoucí k vylepšení situace menšin na lokální úrovni.

Další práce Sekce je orientována na spolupráci se Stálým výborem Komise pro rasové útoky (Racial Incidents Standing Committee). Jejím hlavním cílem je pokračovat v reakci na rasové útoky, a to z obojího hlediska, individuálního a hlediska společnosti.⁴² Klíčová východiska práce Komise jsou následující: práce s původcem incidentu - pachatelem rasově motivovaného trestného činu, zaznamenávání a dokumentace rasově motivovaných trestných činů, poskytování služeb poškozeným - obětem rasově motivovaných trestných činů.

Jednotliví ministři jsou nepřímým podporováním k tomu, aby při výkonu své práce využívaly specifickou Skupinu pro rasovou rovnost (Race Equality Unit), nezávislého poradce navrženého představiteli menšin.

5) Praxe

---

⁴² uplatňování principů restorativního přístupu

Případové studie, které ovlivnily vývoj legislativy a přístup státních orgánů v oblasti rasismu a intolerance

Významným z hlediska přístupu státních orgánů k otázce rasismu byl případ Stephana Lawrence, černošského mladíka zavražděného v dubnu 1993. Vyšetřování jeho vraždy se Policií nepodařilo vyřešit, ačkoli byla identifikována skupina podezřelých bílých mladíků. Důsledkem několika profesionálních chyb Policie bylo znemožněno dokázání trestného činu před soudem. Třebaže nešlo o první případ rasově motivované vraždy ani o nejhorší případ profesionálního selhání, případ výrazně ovlivnil vývoj rasistické otázky ve VB. Rodina Lawrenceových získala pro případ pozornost veřejnosti a zapříčinila tak vznik komise pro vyšetření případu Lawrence, která jakkoli nemohla nic změnit na soudním verdiktu /neboť již bylo znemožněno dokazování/, způsobila průlom v přístupu policie. Ta pochybila v průběhu vyšetřování zejména svojí nedůvěrou v černošské svědky a odmítnutím faktu, že by šlo o rasisticky motivovanou vraždu.

Komise pro vyšetření případu byla pověřena dohledem na zacházení policie s podobnými případy a zpracováním doporučení pro budoucí vyšetřování trestných činů s rasovým podtextem. Komise zpracovala 70 podrobných doporučení, na jejichž základě byl přijat Akční plán. Jeho obsahem bylo přesné vymezení následných prací, stanovení zodpovědnosti za jejich aplikaci a v neposlední řadě úloha vlády jako dozor nad dodržováním postupu prací a implementaci doporučení.

V důsledku případu Lawrence došlo k legislativním i organizačním změnám, zejména v novele trestního a přestupkového zákona (objevilo se několik nových rasisticky motivovaných skutkových podstat a byla zavedena rasová motivace jako přitěžující okolnost u některých trestných činů - vražda, loupež, poškození cizí věci).

V období let 1997/98 bylo registrováno u pracovního tribunálu 2568 stížností na rasovou diskriminaci. Z toho 655 stížností bylo úspěšně vyřešeno dohodou mezi stěžovatelem a osobou jednající v rozporu s principy zákazu diskriminace bez zahájení soudního jednání. Další 788 případů bylo v soudním sporu rozhodnuto ve prospěch stěžovatele. 398 bylo zamítnuto v soudním jednání a 99 zamítnuto pro formální nedostatky.

Je to právě iniciativa vlády, která proklamuje že rasová různorodost na pracovišti je jedním z výchozích předpokladů pro fungování obchodu a že v dnešní Británii příslušníci etnických menšin hrají neopominutelnou roli v otázce prosperity podniku.

Vládou ustanovené Poradny pro rasovou rovnost na pracovišti nabízí zdarma konzultace zaměstnancům. Pomáhají rozvoji a implementaci politiky rovných příležitostí v oblasti rasových vztahů na pracovišti. Je to služba rozšířená po celé zemi, uplatňovaná prostřednictvím poradců, kteří ke svým analýzám politiky rovných příležitostí přidávají i znalost prostředí té které firmy.

Rasová diskriminace ve vzdělávání

Jak bylo zmíněno výše, Zákon o rasových vztazích stanovil nezákonným diskriminaci proti osobám na základě rasy v množství oblastí, jednou z nich je vzdělávání. V roce 1989 Komise pro rasovou rovnost publikovala Kodex pro eliminaci rasové diskriminace ve vzdělávání (Code of Practice for the Elimination of Racial Discrimination in Education), ze kterého jasně vyplývá princip nediskriminace v oblasti vzdělávání, zahrnující školy všech

stupňů, zároveň i vzdělávací a školící agentury a klade důraz na zavádění principu rovných příležitostí pro všechny etnické skupiny.

Nově vydaný „Rámcový plán pro školní inspekce“ ("Framework for the inspection of schools"), zahrnuje i požadavek na zajištění takových opatření ve školách, aby tyto byly veřejností nazírány a posuzovány jako zamezující rasové diskriminaci.

Pozitivní diskriminace:

Pozitivní diskriminace není ve Velké Británii uzákoněna. Bez ohledu na tento fakt, však některá ustanovení Zákona o rasových vztazích obsahují formulace dovolující jisté formy pozitivní diskriminace ze strany školících subjektů, zaměstnavatelů, odborových svazů a zaměstnaneckých organizací s cílem „zlepšit příležitost příslušníků národnostních menšin k dosažení znalosti a zastoupení v oblastech, kde není na takové úrovni jaká by se mohla očekávat.“

C. ITÁLIE

1) Úvod

Postavení Romů v Itálii je charakterizováno fyzickou separací od ostatní populace. Tato fyzická oddělenost má vliv na všechny oblasti života Romů: nízká úroveň vzdělávání, zranitelnost k fyzickému násilí ze strany státních i soukromých subjektů, chudoby a nezaměstnanosti. Na jednu stranu zde existuje legislativa, která zakazuje rasovou diskriminaci, ale na druhou stranu neexistují dostatečné opravné prostředky, které by Romům zaručovaly vynutitelnost práva.

2) Demografie

Podle posledního sčítání lidu ze dne 25.října 1981, tvoří italskou populaci 56.556.911 obyvatel, přičemž do konce roku 1985 tento počet vzrostl na 57.202.345 osob⁴³.

Statistiky o menšinové populaci jsou založeny na používání menšinových jazyků. Z příslušných sledování pak vyplývá, že většina populace mluví italsky, eventuálně jedním z italských nářečí, nebo příbuznými jazyky jako jsou Sardo (1.350.000 rodilých mluvčích), Friulano (700.000) a Ladin (40.000)⁴⁴. Francouzsky (případně Arpitano dialektem) mluví obyvatelé Valle d'Aosta a Piemontu (severní Valle di Susa, Val Chisone, Val Germanasca, Val Varaita, Val Corsesiglia atd.) a Val Argentina⁴⁵. Dalšími menšinovými jazyky jsou katalánština (cca 15.000 osob) v Alghero, němčina zejména tyrolský dialekt, kterým dle sčítání lidu v roce 1981 mluví 279.576 lidí) v Alto Adige a v provincii Bolzano, kde je němčina vedle italštiny úředním jazykem⁴⁶. Některé izolované skupiny v oblasti Molise (Acquaviva Collecroce, Montemitro, San Felice del Molise) mluví srbochorvatsky. Albánsky mluvící komunity jsou početné a jsou soustředěny většinou v Sicílii (Piana degli Albanesi) a Kalábrii, ale také v Molise, Abruzzo, Campania, Puglia a Basilicata⁴⁷.

Bohužel, Itálie nemá přesné údaje o počtu Romů žijících v zemi. Odhadovaný počet Romů žijících v Itálii je přibližně 100 000 –130 000⁴⁸, nevládní organizace odhadují, že z toho 75 – 80 tisíc jsou italští občané a 25 tisíc jsou Romové ze slovanských zemí, kteří se narodili mimo Itálii nebo v Itálii, ale jejich rodiče do země v nedávné době emigrovali, většinou ze zemí bývalé Jugoslávie⁴⁹. Mezi italskými Romy lze rozlišit tři základní skupiny:

- ◆ Sinti, kteří žijí v severní a střední Itálii již po mnoho století, pocházejí ze střední Evropy a mluví jazykem ovlivněným němčinou. Všichni jsou italští občané;
- ◆ Romové žijící na jihu Itálie, kteří se přistěhovali po moři ve 14.století a většinou se vzdali kočovného způsobu života. Jsou také italskými občany;
- ◆ Romové ze slovanských zemí (většinou z východní Evropy a balkánských zemí), kteří se přistěhovali do Itálie poměrně nedávno. První vlnu migrace lze vypočítat v 70-letech, druhou pak v mezidobí let 1987-1990 a v době války v Jugoslávii v roce 1991⁵⁰.

⁴³ Srovnej: CNR, Okna do Itálie: Demografická a sociální struktura

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ Tamtéž

⁴⁶ Tamtéž

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ Jean-Pierre Legois and Nicolae Gheorge, Romové a Cikáni: evropská menšina, MRG, Londýn 1995

⁴⁹ Tisková agentura Ansa, citace z Corriere della Sera dne 4.dubna 2000 nebo Piero Brunello, L'urbanistica del disprezzo, řím: Manifestolibri, 1996

⁵⁰ Piero Brunero: L'urbanistica del disprezzo, Řím, Manifestolibri, 1996

V rámci těchto tří velkých skupin lze identifikovat rozdílné skupiny dle původu, jazyka a náboženství.

Většina italských Romů žije odděleně od většinové společnosti. Z poloviny lze hovořit o fyzické oddělenosti, kdy Romové žijí segregováni od Italů - neromů. V některých oblastech žijí Romové vyčleněně, v nedůstojných a neadekvátních podmínkách, bez jakékoliv infrastruktury. Tito Romové často obsazují opuštěné budovy nebo založí tábor při silnici či na otevřeném prostoru. Následně pak ale mohou být – a často také jsou – z dané lokality vystěhováni. Rasistická společnost tak vytěsňuje Romy na okraj a zabraňuje jejich integraci. Jejich usazení je často označováno jako „nelegální“ nebo „nepovolené“. Většina Romů žije v Itálii v táborech nebo v bídých ghetech, která jsou „povolena“⁵¹.

Tábory jsou většinou pojmenované podle názvu ulice nebo oblasti, kde se nacházejí. Odlišují se podle velikosti od několika desítek lidí (např. „povolený“ tábor na ulici Via Castiglia v Miláně) po tábory do patnáct set osob (např. obrovský nepovolený tábor Casilino 700 v Římě)⁵². Tábory se odlišují také podle toho, odkud Romové v nich žijící pocházejí, nebo jsou dle stejného systému rozděleny na části, např. „bosenská“, „kosovská“ „srbská“ nebo „rumunská“ část. V táborech ale žijí i původní italští Romové, např. skupina asi 100-150 osob v táboře na ulici Via Vallenari v Mestre nebo „nepovolený“ tábor stejné velikosti v Bella Sofia v Palermu⁵³.

3) Právní rámec

a) *Diskriminace*

Mezinárodní instrumenty

Itálie ratifikovala většinu souvisejících mezinárodních úmluv týkajících se potírání rasismu, rasové diskriminace a související intolerance, s výjimkou Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků a Rámcové úmluvy na ochranu národnostních menšin. Tyto dvě úmluvy se ale údajně připravují k ratifikaci v blízké době. Zmíněné instrumenty zahrnují např.

- ◆ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech⁵⁴, podepsán 18.ledna 1967; ratifikován 15.zářím 1978, proveden zákonem č. 881 z 25.října 1977. Opční protokol podepsán 30.dubna 1976 a ratifikován 15.zářím 1978⁵⁵.
- ◆ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech - podepsán 18.ledna 1967; ratifikován 15.zářím 1978, proveden zákonem č. 881 z 25.října 1977
- ◆ Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace⁵⁶ – ratifikována a provedena zákonem č. 654 z 13.října 1975 v znění pozdějších změn a doplňků (zákon č. 205 z 25.června 1993);
- ◆ Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen - podepsána: 17.července 1980; ratifikována: 10.června 1985.

⁵¹ ERRC: Campland, Racial Segregation in Italy, říjen 2000

⁵² Tamtéž

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ Výhrady k čl. 9 odst.5; čl. 12 odst. 4 ; čl. 14 odst. 3 a 5; čl. 15 odst. 1; čl. 19 odst. 3; deklarace k čl. 41.

⁵⁵ Výhrada k čl. 5 odst. 2

⁵⁶ Výhrady k čl. 4 a) a b) a čl. 6

- ◆ Úmluvu OSN o právech dítěte z 20.listopadu 1989 – ratifikována a provedena zákonem č. 174 z 27.května 1991;
- ◆ a další

Vnitrostátní legislativa

Italská Ústava obsahuje dva základní principy týkající se zákazu diskriminace:

- (a) absolutní respektování základních práv a svobod v článku 2 Ústavy, který stanoví neporušitelnost práv jednotlivce bez ohledu na národnost: "Republika uznává a zaručuje neporušitelná práva člověka jako jednotlivce i jako člena sociální skupiny, ve které každý jako osobnost nalezne svoje přesvědčení, a vyžaduje absolutní výkon politických, hospodářských a sociálních povinností"⁵⁷. Tento princip rovnosti jednotlivce je dále podpořen odst. 2 stejného článku, jenž posiluje princip přirozené rovnosti a stanoví: "je povinností Republiky odstranit všechny hospodářské a sociální překážky, které by omezovaly svobody a rovnost občanů, zabraňovaly plnému rozvoji jednotlivce a účasti všech dělníků na politickém, hospodářském a sociálním uspořádání země"⁵⁸.
- (b) rovnost v zacházení v článku 3 odst. 1 Ústavy, který stanoví, že „všichni občané mají rovné sociální postavení a jsou si rovni před zákonem bez ohledu na jejich pohlaví, rasu, jazyk, náboženství, politické přesvědčení a osobní nebo sociální podmínky“⁵⁹.

Nutno zmínit, že tento princip rovnosti se obecně uplatňuje i vůči ne-občanům, a to s ohledem na článek 2 Ústavy a také proto, že právní statut cizinců je upraven zákony v souladu s mezinárodními pravidly a úmluvami (článek 10 odst. 2 Ústavy)⁶⁰.

K problematice rasové diskriminace a k výše citovaným článkům neexistuje žádná judikatura.

Další ústavní ustanovení, které je významné z hlediska potírání rasové diskriminace, zejména v posledních letech v souvislosti se zvýšenými aktivitami neofašistických skupin a nacistických skinheadských hnutí, je ustanovení zakazující znovuzaložení fašistické strany (Závěrečná ustanovení v hlavě XII. Ústavy)⁶¹.

Z hlediska postihování diskriminace obecně je také významný § 41 odst. 1 zákona č. 40 z 6.března 1998, Zákon o přistěhovalcích a postavení cizinců, který stanoví *definici diskriminace*: „O diskriminaci jde v případě, kdy čin, který přímo nebo nepřímo vede k odlišování, vyčlenění, omezení nebo zvýhodňování na základě rasy, národnosti nebo etnického původu nebo náboženského vyznání nebo činnosti, cílem nebo důsledkem kterého je předcházet nebo zabránit uznání, užívání nebo výkon, za podmínek rovnosti, lidských práv a základních svobod v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo jiné oblasti“⁶².

⁵⁷ čl. 2 odst. 1 Ústavy

⁵⁸ čl. 2 odst. 2 Ústavy

⁵⁹ čl. 3 odst. 1 Ústavy

⁶⁰ čl. 10 odst. 2 Ústavy

⁶¹ Hlava XII. Ústavy

⁶² § 41 odst. 1 zákona č. 40 z 6.března 1998, zákon o přistěhovalcích a postavení cizinců

Vynucení principu nediskriminace je jasně zaručeno v §42 citovaného zákona, který stanoví, že občanská soudní žaloba může být podána vůči diskriminaci, kdokoliv se považuje za oběť diskriminace může požádat „pretura“ (obvodní soud) o sjednání nápravy k zastavení diskriminačního chování⁶³.

§42 také vytváří předpoklady pro ustanovení monitorovacích, informačních a právních poraden pro oběti diskriminace na základě rasy, etnického původu, národnosti nebo náboženství.

Trestní právo

Ustanovení trestního práva týkající se rasismu a rasové diskriminace nejsou v Itálii obsaženy v trestním zákoně, ale jsou roztroušeny v různých specifických zákonech. Přesto, řada ustanovení trestního zákona, které mají obecnější dopad, mohou být použity při postihování projevů intolerance nebo rasismu. Z důvodu efektivnějšího postihu projevů rasismu a intolerance, vláda v roce 1993 novelizovala trestní právo přijetím zákona č. 205 z 25.června 1993, (předtím vládní usnesení č. 122 z 26.dubna 1993), navrhuující provedení „nevyhnutelných opatření týkajících se rasové, etnické a náboženské diskriminace“. Zákon zavedl rasový motiv k jakémukoliv trestnému činu jako obecně přitěžující okolnost bez možnosti snížení závažnosti a zákaz ustanovování organizací, sdružení a hnutí orientovaných na propagaci rasového násilí a diskriminace. Za trestné činy postihnutelné jiným trestem než doživotním trestem odnětí svobody se v případě rasového motivu trestní sazba zvyšuje o polovinu (přitěžující okolnosti mající kumulativní účinek mohou zvýšit trestní sazbu do jedné třetiny)⁶⁴. Oběti takových trestných činů mají právo požadovat náhradu škody v trestním řízení.

Článek 1 uvedeného zákona stanovuje trest pro ty, kteří rozšiřují názory založené na rasové a etnické diskriminaci a ty, jenž by naváděli jiné, nebo by sami páchali rasistické nebo diskriminační skutky, násilí nebo nabádání k násilí na rasovém, etnickém nebo náboženském základě. Trestnost je stanovena také ve vztahu k organizacím, sdružením, hnutím nebo skupinám zaměřeným na vybízení k diskriminaci nebo k násilí z rasových, etnických nebo náboženských důvodů. Jednání zahrnující rozšiřování nebo navádění k rasistickým nebo diskriminačním ideologiím nebo jejich provádění nebo navádění k jakékoliv formě násilí z rasových, etnických nebo náboženských důvodů je trestné.

Zakládání organizací, sdružení, hnutí nebo skupin zaměřených na vyzdvihování nebo propagaci diskriminace nebo násilí z rasových, etnických nebo náboženských důvodů je zakázáno. Zákon stanoví, že pachatelé, osoby napomáhající a podporující budou potrestáni, trest má být odvozen dle míry účasti každého, a že takové organizace, sdružení, hnutí nebo skupiny budou rozpuštěny. Navíc, národní a místní orgány nesmí propagovat nebo navádět k diskriminaci nebo násilí z rasových, etnických nebo náboženských důvodů.

Zákon zavádí také jiné formy trestních činů, např. postih vystavování, nošení nebo ukazování znaků a symbolů organizací, sdružení, hnutí nebo skupin navádějících k diskriminaci nebo násilí z rasových, etnických nebo náboženských důvodů. Takové chování má být zejména postihováno, pokud se uskuteční na veřejných shromážděních nebo na místech konání sportovních akcí.

---

⁶³ § 42 odst. 1 zákona č. 40 z 6.března 1998, zákon o přistěhovalectví a postavení cizinců

⁶⁴ § 64 odst. 1 trestního zákona

V neposlední řadě se zákonodárci snažili prostřednictvím zákona 205/1993 o prevenci a postih v případě určitých forem trestné činnosti. Jde o: zvláštní preventivní opatření k předcházení těchto trestních činů na veřejných setkáních a sportovních akcích (čl. 2 odst. 2 a 3); zvláštní oprávnění policejních orgánů prohledat nebo zabrat budovy a prostory používané pachateli jako místa setkávání, úschovy, přístřeší nebo jakékoliv další činnosti spojené s příslušnými trestnými činy (čl. 5); zvláštní procesní ustanovení umožňující mimo jiné vzít do vazby těch, kteří byli přichyceni při těchto trestných činech a povinné stíhání (čl. 6); a předběžné pozastavení a rozpuštění organizací, sdružení, hnutí nebo skupin podporujících páchaní těchto trestních činů (čl.7).

Praxe

I přes existenci těchto ustanovení, rasově motivované násilí a ponižující zacházení vůči Romům, včetně skupinového násilí, je v Itálii široce zdokumentováno. Pokud jsou ale Romové obětmi v takových případech, jen zřídka jsou trestné činy řádně vyšetřeny a je zjednaná náprava.

Např., 21.června 1999 italské i mezinárodní sdělovací prostředky informovaly o protiroském pogromu ve městě Scampia, severně od Neapoli, kde se nachází šest romských táborů. Podle zpráv, večer 18.června 1999, romský muž cestou na návštěvu do města Verona v opilosti a překračující povolenou rychlost naboural autem do dvou místních dívek na motocyklu a obě dvě těžce zranil. Z místa činu uprchl a do zveřejnění zpráv nebyl nalezen. Následujícího dne skupina mladíků s vyholenými hlavami na motocyklech, vyzbrojena dřevěnými obuškami, zbraněmi a benzinem vstoupila do jednoho z táborů a vyzvala obyvatele, aby jej opustili, protože jinak „shoří s ním“. Poté tábor zapálili. Požár přilákal asi tisíc místních obyvatel, kteří tleskali a oslavovali čin. Podle sdělení obětí, policie do incidentu nezasáhla i přes několik telefonátů na policejní linku. Asi tisíc Romů uniklo do jižněji situovaného města Salerno a severněji do oblasti Lazio. Následujícího dne se asi 200 Romů vrátilo a požádalo o policejní ochranu. Místní obyvatelé pokračovali v házení zápalných lahví do zničených domů i přes přítomnost policie. Policie nejdříve tvrdila, že útok byl způsoben vyrovnáváním účtů mezi místní mafií a Romy, ale další šetření vyloučilo možnost organizovaného zločinu. Vyšetřování bylo ale posléze zastaveno a doposud nebylo vzneseno ani jedno obvinění⁶⁵.

Dle oficiálních statistik, se počet „činů motivovaných rasovou nesnášenlivostí“ zvýšil z 51 v roce 1996 na 85 v roce 1997⁶⁶. Tento počet je očividně podhodnocený a neodráží pravděpodobně skutečný stav v Itálii.

Občanské a pracovní právo

Italská právní úprava v oblasti občanského práva zakazuje jakoukoliv diskriminaci na základě – mimo jiné - rasy, etnického původu. Tento zákaz se týká vládních úřadů, hospodářských subjektů, zaměstnavatelů a poskytovatelů zboží a služeb. V oblasti veřejného, hospodářského a sociálního života je jakékoliv diskriminační jednání na základě rasy zakázáno.

⁶⁵ Srovnej: ERRC, Campland: Racial Segregation in Italy, říjen 2000

⁶⁶ Výbor OSN pro lidská práva, 1679.zasedání: Itálie, CCPR/C/SROV.1679, 28.července 1998, odst. 27.

Protidiskriminační ustanovení jsou také zahrnuty do pracovního práva, které zakazuje diskriminaci na základě rasy např. při přijímání do zaměstnání a při propuštění nebo diskriminaci v hodnocení zaměstnanců, jejich přidělování do pracovního zařazení a určení, udělování kázeňského postihu nebo jiné znevýhodňování založené na rase nebo etnicitě. Zaměstnanci nespravedlivě propuštěni ze zaměstnání z důvodu diskriminace jsou zařazeni zpátky do práce na základě soudního příkazu.

Celkově se ale jeví, že občanské a správní právo pokrývá problematiku rasové diskriminace nedostatečně, vyjma některých ustanovení pracovního práva. Avšak i možnosti postihu existující pro případy diskriminace v oblasti pracovních vztahů nejsou vyčerpávající. Návazně nebyla identifikována žádná judikatura k příslušným ustanovením.

Bydlení

Jak již bylo uvedeno dříve, Romové, ať již původní italští Romové a Sintí nebo Romové, kteří se přistěhovali z bývalé Jugoslávie, žijí v nelidských a ponižujících táborech umístěných daleko od městských center, bez pravidelné dopravy a veřejných služeb. Vládní politika bydlení je dobrovolně a systematicky segreguje od ostatní populace s ospravedlněním, že Romové jsou ve své povaze kočovníky a raději žijí v táborech než v bytech nebo domě⁶⁷.

Místní předpisy přijaté v deseti z dvaceti italských krajů na konci 80-tých a začátkem 90tých let⁶⁸, namířené na „ochranu kočovné kultury“, vytvořily předpoklady pro budování táborových stanovišť pro Romy. Většina táborů je obklopena zdí nebo plotem a vstup je kontrolován bezpečnostní službou. Ačkoli mnoho vládou povolených táborů má tekoucí vodu, elektřinu a chemické toalety, velká většina táborů dané vybavení postrádá. Např. tábor Casilino 700 v Římě, který obývá asi dva tisíce Romů má jenom devět chemických toalet a nemá ani elektřinu ani tekoucí vodu. Nepřekvapuje, že tábory mají špatnou pověst i mezi zaměstnavateli, policií a státními úřady.

Školství

Italský školní systém nezaručuje rovný přístup ke vzdělání pro romské děti. Romské děti jsou vystavovány útisku, segregaci a diskriminaci v italských školách.

Memorandum č. 207 z 16.července 1986 vydané Ministerstvem veřejného školství stanoví, že „všichni, kteří mají pobyt na území Itálie mají plný přístup k různým typům a úrovním italských škol, i v případě že nejsou italskými občany, jakákoliv nesnášenlivost nebo pohrdání vůči nim vytváří projev porušení občanských a ústavních principů italského státu“. Několik následujících oběžníků ministerstva dále posiluje tento princip. Přes existenci těchto právních opatření, až drasticky vysoký počet romských dětí je prakticky vyloučen z přístupu ke vzdělání.

Jedním z důvodů tohoto faktu je, že většina romských dětí žije v segregovaných obydlích bez účinného přístupu k italskému školnímu systému. Vzdálenost a časté stěhování jen zvyšují tento předpoklad. Mnoho Romů je tak chudých, že si nemůže dovolit zakoupit

⁶⁷ ERRC, Campland: Racial Segregation in Italy, říjen 2000

⁶⁸ Srovnej např. Místní zákon č. 299/89 Lombardie (nazvaný „Místní plán na ochranu obyvatelstva s kočovnou nebo polo-kočovnou tradicí“). Podobný zákon z roku 1994 v kraji Marche je nazván „Zásah zvýhodňující migranty, přistěhovalce, uprchlíky, osoby bez příslušnosti, kočovníky a jejich rodiny.“)

přiměřené oblečení či školní pomůcky, v mnoha případech žijí Romové v táborech, které jsou daleko od škol, nebo se nacházejí mimo sítě veřejné hromadné dopravy a díky špatné finanční situaci si nemohou zajistit potřebný odvoz, což má dopad na školní docházku. Důsledkem těchto okolností je, že hodně romských dětí do školy nechodí nebo z ní odejdou v ranném věku⁶⁹.

K vyjmenovaným skutečnostem je potřeba doplnit, že časté prohlídky a ničení obydlí a majetku policií významně ovlivňuje schopnost romských dětí docenit význam vzdělání. Např. 3.března 2000 byl zničen tábor Tor de'Cenci a jeho obyvatelé byli přesunuti do dočasných ubikací v Via Salviati zřízených městem Řím. Děti byly rozrušené a podrážděné a zmeškaly jeden den školy. Mnoho z nich ztratilo svoje školní pomůcky, když jejich obydlí zničily buldozery. O dva dny později, přistěhovalecký úřad navštívil tábor Via Salviati a nařídil jeho obyvatelům, aby se přestěhovali do tábora Casilino, který se nachází na druhé straně Říma, vzdálen nejméně dvě hodiny cesty. To způsobilo problém, jak dopravit děti do školy, kterou měli navštěvovat. Nakonec se většina obyvatel se školou-povinnými dětmi odstěhovala na neznámé místo ze strachu, že budou deportováni ze země, a jejich děti tak školu definitivně opustily⁷⁰.

Programy italské vlády zaměřené na vzdělávání romských dětí nepočítají s finanční zátěží, jakou představuje školní docházka pro romské rodiny, ani nepočítá se začleněním romských dětí do hlavního systému italských škol. V roce 1966 Ministerstvo veřejného školství a organizace Opera Nomadi vytvořilo program nazvaný „Lacio Drom“, který měl za cíl nabídnout speciální třídy pro romské děti. Původně bylo do programu přijato 365 romských dětí ve městě Verona⁷¹. Z toho 62% bylo přihlášeno jen první rok, 21,6% dva roky, 9% tři roky, 4,4% na čtyři roky a jen 2,1% na pět let⁷². Po dobu asi 15 let fungování programu ve městě se 4-krát změnilo místo učeben a tyto byly vždy umístěny na periférii města. Učitelé si permanentně stěžovali na nepořádek a zanedbávání ze strany veřejné správy. Celková myšlenka v pozadí programu byla zřejmě udržet romské děti mimo italské školy a „civilizovat“ je.

V roce 1976 nová dohoda mezi ministerstvem školství a Opera Nomadi přeměnila „Lacio Drom“ na vyrovnávací třídy a založila 60 tříd pro Romy v základních školách⁷³.

Program definitivně skončil až v roce 1982, kdy došlo k dohodě mezi Opera Nomadi s ministerstvem školství, která zajistila romským dětem školního věku právo na vzdělání v hlavním systému školství. Dohoda také stanovila, že na každých 6 romských dětí případně vyučující určený k tomu, aby jim pomáhal a dělal prostředníka mezi školou a rodinou.⁷⁴

Od nedávné doby se v souvislosti se vzděláváním romských dětí objevil nový fenomén, a to snaha přesunout odpovědnost za vzdělávání romských dětí na nevládní a neziskové organizace. Např. úřady města Pisa uzavřely s místní organizací, aby poskytovala hodiny italštiny dětem v povoleném táboře Coltano v Via Hidrovola. Děti navštěvující tyto třídy vedené nevládní organizací by ale nebyly vyučovány školenými pedagogy a nezískaly by státem uznané vzdělání a ani by posléze neměly možnost přihlásit se

⁶⁹ ERRC, Campland: Racial Segregation in Italy, říjen 2000

⁷⁰ ERRC, Campland: Racial Segregation in Italy, říjen 2000

⁷¹ Srovnej Leonardo Piasere, Popoli delle discariche: Sagi di antropologia zingara, Řím, Edizioni CISU, 1991

⁷² Tamtéž

⁷³ Srovnej zprávu programu Zachraňte děti, březen 2000, str. 103

⁷⁴ Tamtéž, str. 103

na střední školu. Navíc, ještě před začátkem vyučování na počátku roku 1999, zaměstnanci dané nevládní organizace navštívili tábor a rozdali rodičům podrobné dotazníky, kam měli vyplnit údaje o rodině a dětech. Mnoho rodičů bez povolení k pobytu se obávalo, že dotazníky budou posléze použity proti nim nebo že díky nim nezískají trvalý pobyt. Mluvili proto vyhýbavě a projekt byl ohrožen. Navíc, příslušná nevládní organizace pobouřila obyvatele tábora Coltano sdělením že jako místo vyučování bude použita místnost, ve které původně probíhaly muslimské obřady. Romové odmítli s odůvodněním, že místnost byla povolena úřady jen k náboženským účelům. Místní orgány se ale nechaly přesvědčit nevládní organizací, zrušily povolení na muslimskou modlitebnu a nařídily Romům, aby místnost uvolnili ke vzdělávacím účelům⁷⁵. Za těchto okolností lze vyloučit pozitivní dopad vzdělávacího programu.

b) Legislativa týkající se práv menšin/Romů

Článek 6 italské Ústavy zaručuje každé jazykové menšině právo být považována za kulturní a historickou jednotku chráněnou proti asimilaci, která by mohla ohrozit její základní rysy. Ústava nechrání jednotlivé členy menšiny, ale poskytuje ochranu jazykové menšině jako celku a jako části kulturního a historického dědictví země.

Současná italská ústava zaručuje některým menšinám výhody, a to v autonomních oblastech, kde francouzština (Valle d'Aosta), slovinština (Friulii-Venezia Giulia), němčina a ladinský dialekt (Alto Adige) jsou úředními jazyky a jsou vyučovány ve školách. Uznáním a ochranou etnických a náboženských menšin byla posílena práva menšin a to prostřednictvím územní autonomie v prvních pěti oblastech se zvláštním postavením, zejména oblastí Trentino-Alto Adige s velkou německou menšinou a Valle d'Aoste s francouzsky mluvící menšinou.

I přes to, že italská vláda ratifikovala Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin v roce 1997, Itálie nemá menšinový zákon. Zároveň se však dá spekulovat, že i kdyby takový zákon byl přijat, nebude aplikován na Romy. Lze to odvodit z toho, že návrh zákona o jazykových a kulturních právech menšin, který se v současné době nachází v Senátu po té, co byl schválen Dolní sněmovnou, explicitně vylučuje Romy z aplikace navržených ustanovení. Článek 1 původního návrhu „Progetto di legge“ č. 169, se výslovně zmiňoval o jazykových a kulturních právech romské menšiny, znění schváleno Sněmovnou a postoupeno Senátu („Disegno di Legge“ č. 3366) vymazalo jakoukoliv zmínku o Romech. V současné době Itálie postrádá jakýkoliv zákon, jenž by výslovně chránil jazyková a kulturní práva romské menšiny.

4. Instituce chránící práva menšin/Romů

a) Státní instituce

Na rozdíl od většiny zemí Evropské unie, chybí v Itálii specializovaný orgán, např. specializovaná komise či ombudsman, který by se zabýval problematikou rasismu a rasové diskriminace.

---

⁷⁵ ERRC, Campland: Racial Segregation in Italy, říjen 2000

b) Občanská společnost

Nevládní organizace hrají v Itálii významnou roli při prevenci a v boji proti rasismu a rasové nesnášenlivosti. Mezi nejvýznamnější organizace se řadí ACLI, ARCI, Caritas, "Forum delle donne native e migranti", "Fórum pro cizinecké komunity v Itálii", italská Rada pro uprchlíky, Italská liga pro lidská práva, "Nero non sole" a "Opera Nomadi", které pomáhají cizincům a Romům a rovněž se pokoušejí zvyšovat povědomí italského obyvatelstva o dané problematice.

MAĎARSKO

1. Úvod

Postavení romské menšiny v Maďarsku je třeba chápat v kontextu celkové situace v regionu postkomunistické Evropy, jenž lze zevrubně charakterizovat termíny politické a ekonomické transformace. Rozpad komunistických režimů ve střední a východní Evropě a bývalém Sovětském svazu podstatně změnil politické, sociální, ekonomické a kulturní podmínky, ve kterých zde Romové žijí. Situace v Maďarsku je dále specifická díky velké kulturní diverzitě, již se tato země vyznačuje: lze najít jen málo maďarských rodin, kterých předkové by nepocházeli z různých národnostních nebo etnických menšin.

Přístup maďarské vlády k řešení problémů romské menšiny se vyznačuje snahou o postupné zlepšení a uznání skutečnosti, že zlepšení existujícího stavu není jen v zájmu romské menšiny, ale také společnosti jako celku. Právní stát, sociální koheze a strukturovaná koncepce nabídky rovných příležitostí vyžaduje eliminaci nerovnoprávného postavení Romů, stejně tak jako dlouhodobou perspektivu vyváženého hospodářsko sociálního rozvoje.

2) Demografie

Mezi faktory, jenž je nutné vzít v úvahu, vyvstává jako důležitá otázka existence dostatečných a objektivních údajů o velikosti a počtu romské komunity. Podle maďarské legislativy záleží – obdobně jak je tomu v České republice – na osobní identifikaci jednotlivce.

Maďarská republika zaručuje všem občanům právo na vlastní identitu a sebeurčení. Podle ustanovení Zákona o menšinách, všechny osoby mají výlučné a nezczizitelné právo rozhodnout se, zda patří k národní nebo etnické skupině a projevit to navenek. Nikdo nesmí být nucen k prohlášení, že patří k menšinové skupině. Podobně, právo na národnostní nebo etnickou příslušnost a na volbu své identity umožňuje identifikování se s dvěma a vícero skupinami.

Zákon o menšinách⁷⁶ stanoví, že občané patřící k národnostní nebo etnické menšině mají právo na důvěrné a anonymní prohlášení o své příslušnosti při sčítání lidu. Zákon navíc stanoví zákaz diskriminace v jakékoliv formě. Sčítání lidu spadá do pravomoci Centrálního statistického úřadu, který je nezávislým úřadem s národní působností podléhající přímo kontrole vlády a je odpovědný za pořizování, evidování, zpracování, uchovávání, analýzu a publikování údajů, a současně ochranu osobních údajů. Centrální statistický úřad je povinen poskytovat informace jím shromážděné Národnímu shromáždění, správním úřadům, nevládním organizacím, médiím, mezinárodním organizacím a zahraničním uživatelům. CSU publikuje údaje týkající se populace a sociálních a ekonomických podmínek v zemi. Při plnění svých funkcí je CSU povinen zachovávat principy objektivity, odbornosti, veřejnosti (při zachovávání ochrany osobních údajů) a jednotnosti informací.

Nakládání s osobními daty upravují také zákon LXVI z roku 1992, zákon o evidenci osobních dat a adres občanů a zákon XLVI z roku 1993, zákon o statistice. Zákon o ochraně

---

⁷⁶ Zákon LXXVII z roku 1993, zákon o právech národnostních a etnických menšin

osobních údajů, který charakterizuje údaje o národnostním a etnickém původu jako kategorie zvláštních údajů, poskytuje další záruky, protože nakládání s těmito daty musí být upraveno zákonem. Dalším významným nástrojem pro ochranu osobních údajů bylo ustanovení úřadu ombudsmana pro ochranu osobních údajů.

Každé sčítání lidu je nařízeno zvláštním zákonem a poskytnutí příslušných informací je povinné. Rozsah poskytovaných dat pro účely sčítání lidu je také stanoven zákonem. Přímé údaje, jenž se týkají počtu různých menšin jsou k dispozici podle „národností“ a jsou pořizovány od roku 1941 (s výjimkou roku 1970). Nepřímé údaje získávané při sčítání lidu jsou na základě „rodných řečí“. Tyto informace se sbírají při sčítání lidu od roku 1880.

Podle sčítání lidu v roce 1990 má Maďarská republika 10,374,823 občanů. Z toho národností menšiny **podle „národností“** tvoří tyto menšiny⁷⁷:

Romové (Cikáni)	142.683	(což představuje 1.3753% populace)
Němci	30.824	(což představuje 0.2971% populace)
Chorvati	13.570	(což představuje 0.1308% populace)
Rumuni	10.740	(což představuje 0.1035% populace)
Slováci	10.459	(což představuje 0.1008% populace)
Srbové	2.905	(což představuje 0.0280% populace)
Slovinci	1.930	(což představuje 0.0186% populace)
Jiné menšiny	19.640	(což představuje 0.1893% populace)

Podle **menšinových jazyků** jde o tyto menšiny:

Slováci	12 745	(což představuje 0.1228% populace)
Rumuni	8,730	(což představuje 0.0841% populace)
Chorvati	17,577	(což představuje 0.1694% populace)
Srbové	2,953	(což představuje 0.0285% populace)
Slovinci	2,627	(což představuje 0.0253% populace)
Němci	37,511	(což představuje 0.3616% populace)
Romové	48,072	(což představuje 0.4634% populace)

Neoficiální odhady poukazují na mnohem vyšší počty, a to např.

Romové (Cikáni)	400.000 - 600.000 osob;
Němci	200.000 - 220.000 osob;
Slováci	100.000 - 110.000 osob;
Chorvati	80.000 - 90.000 osob;
Rumuni	25.000 osob;
Srbové	5.000 - 10.000 osob;
Slovinci	5.000 osob;
Bulhaři	3.000 - 3.500 osob;
Řeci	4.000 - 4.500 osob;
Arméni	3.500 - 10.000 osob a
Ukrajinci	2.000 osob. ⁷⁸

⁷⁷ MAPSTAT Centrální statistický úřad, Budapešť, 1992

⁷⁸ Nevládní organizace. Viz např. Zpráva předložená Maďarskem podle čl. 25 Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, Budapešť, 1999, str. 13

Skutečná velikost jednotlivé menšinové populace bude zřejmě kolísat někde mezi oficiálními údaji získanými při sčítání lidu a odhady nevládních organizací. Rozdíl mezi odhadovanými a skutečnými počty lze vysvětlit historickými, sociálními a socio-psychologickými znaky menšinových problémů ve střední a východní Evropě (z obavy, že přihlášení se k národnostní menšině povede k rozdílnému zacházení, způsobuje, že ne všichni příslušníci národnostních menšin jsou ochotni udělat takové prohlášení v „úředním záznamu“; stejně tak je možné, že nevládní organizace mohou nadsazovat svoje odhady se snahou upozornit na význam a důležitost skupiny, kterou reprezentují).

Podle odhadů Demografického výzkumného centra Centrálního statistického úřadu v případě, že procento porodnosti zůstane u romské populace vyšší než u populace zbytkové (nyní přibližně 3%, což je dvakrát vyšší než maďarský průměr) a délka života u romských mužů a žen zůstane stejná jako nyní (v současné době je o 10 let nižší než národní průměr), počet romské populace dosáhne jednoho milionu v druhé polovině roku 2020 a kolem roku 2050 bude dosahovat 1,5 milionu. Nezávislí demografové naproti tomu navrhují, že by bylo realističtější počítat s porodností a délkou života blízcího se průměru; v tom případě by se velikost romské populace v polovině příštího století zdvojnásobila a dosahovala by cca 1,2 milionu. Vezmeme-li v úvahu současný trend (snižující se počet dětí většinové populace a vysoké procento porodnosti mezi Romy), zastoupení Romů v maďarské populaci se zřejmě zvýší z 5% na 15% do roku 2050.⁷⁹ Tyto odhady ještě více poukazují na řešení problémů, s nimiž se maďarští Romové v současné době potýkají.

Příští sčítání lidu se uskuteční v roce 2001 a je široce koordinováno a konzultováno s příslušníky menšin (včetně menšiny romské) v souvislosti s jeho přípravami za účelem získání přesnějších demografických údajů. Již v roce 1992 maďarský Centrální statistický úřad zorganizoval konferenci, které se zúčastnili zástupci statistických úřadů ze zemí střední a východní Evropy, příslušníci různých menšinových skupin a různí odborníci. Tématem konference byla problematika rozboru etnické a menšinové afilace v průběhu sčítání lidu. Výsledkem konference bylo přijetí celé řady doporučení, jenž byly pozitivně reflektovány Statistickým výborem Evropské unie. Metodika sčítání lidu v Maďarsku pro rok 2001 je založena na těchto doporučeních. Centrální statistický úřad úzce spolupracuje s Úřadem pro národnostní a etnické menšiny a se samosprávami národnostních menšin. Podle informací poskytnutých vedoucím Oddělení metodologie Centrálního statistického úřadu, úřad nabízí zorganizování společných akcí pro všechny menšinové samosprávy, které o to požádají a na nichž bude mít daná menšina možnost předložit své dotazy ohledně sčítání lidu.

Dotazník pro sčítání lidu v roce 2001 bude obsahovat 4 dotazy týkající se menšinové příslušnosti. Odpověď na tyto dotazy bude dobrovolná, to znamená že občan nebude povinen odpovídat na dotazy v této části dotazníku. Dotazy budou následující:

1. k jaké národnosti se hlásíte?
2. kulturní hodnoty a tradice jaké národnosti považujete za vlastní?
3. jaký je váš mateřský jazyk?
4. jaký jazyk používáte ve vaší rodině a mezi přáteli?

Úřad také nedávno vydal soubor doporučení pro oblastní notáře, jenž jsou pověřeni sběrem dat na místní úrovni, podle kterých by měli místním samosprávám představit a diskutovat seznam dotazovatelů ve všech oblastech, kde byly místní samosprávy zřízeny.

---

⁷⁹ János Dobszay: Magyar vándor (Maďarští tuláci) *Heti Világgazdaság*, 5. srpna 2000, str. 10.

Evidence příslušníků národnostních a etnických menšin jinými institucemi není oficiálně známo.

Co se týče **romské menšiny**, je nutno zdůraznit, že jde nejenom o největší maďarskou menšinu, ale také že její postavení se v mnohém odlišuje od postavení jiných národnostních menšin. Romové přišli na území Maďarska v 14.-15. století a až do usazení v 18. století si zachovali svůj původní kočovný život. Industriální masová produkce 20.-ho století omezila jejich tradiční povolání (jako např. podomní obchod, hrnčířství, opravářské práce). Posléze, v období socialismu, začalo mnoho Romů pracovat jako nekvalifikovaní dělníci v továrnách a usadilo se v dělnických koloniích a ubytovnách.

Romové žijí nepravidelně roztroušeni po celém území státu, v přibližně dvou tisících z 3200 maďarských obcí. Co se týče regionálního rozmístění, nejvyšší koncentrace, asi 120 tisíc Romů, žije ve třech krajích v severní části země (kraje Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves a Nógrád). Ve východní části žije asi 100 tisíc Romů (kraje Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés) a přibližně 60 tisíc v oblasti Podunajské nížiny (kraje Csongrád, Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok). 90 tisíc Romů žije v oblasti Budapešti (kraje Budapest, Pest, Fejér, Komárom-Esztergom) a asi 115 tisíc na jihu v oblasti Transdanubie (Baranya, Somogy, Tolna, Zala a Veszprém kraje). V západní části země (kraje Vas a Győr-Moson-Sopron) je jejich počet nižší, žije tam jen kolem 15,000 Romů. Více než dvě třetiny romské populace žijí ve městech.

Z lingvistického a kulturního hlediska je romská populace silně rozdělenou menšinou, lze rozlišit tři základní skupiny podle jejich rodové příslušnosti a jazyka.

- První a největší skupinou jsou tzv. „Romungro” (maďarský Romové) jejichž rodným jazykem je maďarština a tvoří asi 70% všech Romů žijících v Maďarsku.
- Druhou největší skupinou jsou Olaši / olaští Romové (asi 20%-22% romské populace) používají olašský jazyk.
- Třetí skupinu tvoří Romové skupiny Bea, kteří představují asi 8%-10% romské populace a žijí v jihozápadní části země. Tato skupina mluví archaickou formou rumunského jazyka.

3) Právní rámec

a) *Diskriminace*

*Mezinárodní instrumenty*⁸⁰

Maďarsko je členským státem Organizace spojených národů od 14.prosince 1955. Maďarsko ratifikovalo všechny relevantní mezinárodní dokumenty týkající se lidských práv, včetně Evropské sociální charty. Konkrétně lze uvést např.

- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (přiját zákoným ustanovením č. VIII/1976);

---

⁸⁰ Mezinárodní smlouvy jsou přijímány ve formě zákona se stejnou právní silou jako zákony.

- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (přiját zákoným ustanovením č. IX/1976);
- Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace (přijata zákoným ustanovením č. VIII/1969);
- Úmluvu č. 111 Mezinárodní organizace práce (ratifikována 20.června 1961) a
- Úmluvu proti diskriminaci ve vzdělávání (přijata zákoným ustanovením č. XI/1964)

Co se týká Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace, Maďarsko uznalo 13.září 1990 pravomoc monitorujícího výboru podle čl. 14 a tím uznalo také možnost předkládat individuální stížnosti (zatím v tomto ohledu nebyla podána žádná stížnost).

Maďarsko ratifikovalo Evropskou úmluvu o lidských právech ze 4. listopadu 1950 a osm souvisejících protokolů, a to 5. listopadu 1992 a následně ji přijalo zákonem č. XXXI z roku 1993. Na základě tohoto zákona se mohou jednotlivci obracet s individuálními stížnostmi k Evropskému soudu pro lidská práva. Do dnešní doby zaslal Evropský soud (a Evropská komise) maďarské vládě 26 stížností k vyjádření. Žádná z těchto stížností nebyla založena na diskriminaci proti národnostní nebo etnické menšině. Ve dvou případech sice stěžovatelé namítali proti porušení jejich práv ze strany policie a v průběhu vyšetřování ve vazbě a to z důvodu jejich etnického původu, ale Komise neshledala tyto stížnosti za dostatečně odůvodněné a danou část týkající se diskriminace nezačlenila k žádosti o vyjádření.

Smlouvou mezi Maďarskou republikou a Slovenskou republikou, uznalo Maďarsko za závazné Doporučení č. 1201 Parlamentního shromáždění Rady Evropy, jenž zakotvuje kolektivní práva menšin.

Maďarské Národní shromáždění dále ratifikovalo Evropskou chartu o regionálních a menšinových jazycích (Rezoluce Národního shromáždění 35/1995 (IV. 7.) OGY) a vyvíjí snahy pro její prosazování. Jazyky šesti menšin – *chorvatské, německé, rumunské, srbské, slovinské a slovenské* – jsou zmíněny výslovně.

Úmluva o právech dítěte, podepsána v listopadu 1989 v New Yorku, se stala součástí maďarského právního systému na základě zákona č. LXIV z roku 1991. V souladu s ustanoveními této Úmluvy se Maďarsko zavázalo podporovat masově-komunikační prostředky, aby vzaly v úvahu jazykové potřeby menšinových dětí. Maďarsko uznalo význam ustanovení Úmluvy, že děti menšinové populace nesmí být připraveni o právo rozvíjet vlastní kulturní život, praktikovat své náboženství a používat jejich vlastní jazyk s ostatními členy jejich menšinové skupiny.

Vnitrostátní legislativa

Zákon č. XX z roku 1949, Ústava Maďarské republiky (dále jen „Ústava“) zakotvuje postavení národnostních a etnických menšin v maďarské společnosti. Ústava zaručuje občanská a lidská práva pro všechny na území Maďarské republiky bez jakékoliv diskriminace, jako např. diskriminace na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného názoru, národního nebo sociálního původu, majetku, narození nebo jiného statusu⁸¹. Ústava také deklaruje rovnost před zákonem, když stanoví

---

⁸¹ článek 70/A, jenž stanoví

„V Maďarské republice je každý roven před soudy a každý má právo na spravedlivé a veřejné řízení před nezávislým a nestranným orgánem ustanoveným zákonem k určení jakýchkoliv trestných obvinění vůči němu nebo jeho práv a povinností v jakémkoliv soudním řízení“.⁸²

Článek 68 odstavec 1 Ústavy stanovuje, že národnostní a etnické menšiny žijící v Maďarsku se podílejí na státní správě a jsou součástí státu. Ústava prohlašuje odhodlání vlády chránit národnostní a etnické menšiny a zaručuje menšinám kolektivní účast na veřejném životě, právo na vzdělání ve vlastním jazyce, rozvoj vlastní kultury, používání národnostních jazyků a právo na užívání jmen ve vlastním jazyce.⁸³ Národní a etnické menšiny mají ústavně garantováno právo na zakládání orgánů místní a národní samosprávy⁸⁴.

Lze konstatovat, že Maďarsko nemá obecnou protidiskriminační legislativu. K implementaci práv obsažených v Ústavě a mezinárodních úmluvách, jimiž je Maďarská republika vázána, byla přijata celá řada zákonů, jenž obsahují ustanovení zaručující tyto práva ve formální podobě. Mezi tyto zákony patří např.

- Zákon XXXIV z roku 1999 o přístupu k Rámcové úmluvě Rady Evropy o ochraně národnostních menšin, přijaté dne 1. února 1995 ve Štrasburku;
- Zákon IV z roku 1959, Občanský zákoník;
- Zákon IV z roku 1978, Trestní zákoník;
- Zákon I z roku 1973, Trestní řád;
- Zákon III z roku 1952, Občanský řád;
- Zákon IV z roku 1957, Obecní správní řád;
- Zákon IV z roku 1952, zákon o manželství, rodině a opatrovnictví v souladu s vládním nařízením č. 23 z roku 1952 o jeho vstupu do účinnosti a jeho implementaci;
- Zákon LXXVII z roku 1993, zákon o právech národnostních a etnických menšin;
- Zákon XXII z roku 1992, zákoník práce;
- Zákon LXXIX z roku 1993, zákon o veřejném vzdělávání;
- Zákon IV z roku 1991, zákon o podpoře zaměstnanosti a podpoře v nezaměstnanosti;
- Zákon XLIII z roku 1999, o hřbitovech a pohřebištích;
- Zákon XLIX z roku 1998, zákon o přístupu k Evropské úmluvě o televizním a rozhlasovém vysílání přes hranice států přijatého ve Štrasburku 5. května 1989;
- Zákon XXVI z roku 1998, zákon o právech a zárukách rovnosti pro postižené osoby;
- Zákon CLIV z roku 1997, zákon o zdravotní péči;
- Zákon CXL z roku 1997, zákon o ochraně kulturního bohatství, muzeích, podpoře veřejných knihoven a veřejné výchově;
- Zákon CXXXIX z roku 1997, azylový zákon;
- Zákon LXVI z roku 1997, zákon o organizaci a správě soudů;
- Zákon XXXI z roku 1997, zákon o ochraně dětí a výkonu opatrovnictví;

---

(1) Maďarská republika respektuje lidská a občanská práva všech osob na jejím území bez diskriminace na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného názoru, národnosti nebo sociálního původu, finančního postavení, narození nebo jakýchkoliv jiných důvodů.

(2) Zákon stanoví přísný zákaz diskriminace na základě paragrafu 1.

(3) Maďarská republika se vynasnaží zavést rovné práva pro všechny prostřednictvím vytvoření institutu rovných příležitostí. ((neoficiální překlad)).

⁸² Článek 57 odstavec (1) ((neoficiální překlad))

⁸³ Článek 68 odstavec 3

⁸⁴ Článek 68 odstavec 4

- Zákon LXXV z roku 1996 o dozoru nad pracovními záležitostmi;
- Zákon I z roku 1996 o rozhlasovém a televizním vysílání;
- Zákon XL z roku 1995 o veřejné prokuratuře.

Považujeme za nutné poukázat na skutečnost, že celá řada odborníků a zástupců z nevládních organizací, jenž byli kontaktováni v souvislosti s přípravou této studie⁸⁵, vyjádřila nutnost přijetí nejen protidiskriminační legislativy, ale stejně tak i nutnost vyvinout systém adekvátních sankcí, které by sloužily jako účinná prevence proti diskriminaci a efektivně postihovaly její narušitele. Zmíněné osoby dále navrhují zřízení efektivního institucionálního systému pro zaručení implementace protidiskriminační legislativy a navržených sankcí.

Diskuse o přijetí protidiskriminační legislativy se odehrávají na různých fórech. Např. v období přípravy prvního Průběžného akčního plánu pro zlepšení životních podmínek romské menšiny (přijat vládou, vládní usnesení č. 1093/1997, obsahuje opatření týkající se vzdělávání, zaměstnání, sociální a zdravotní péče, programu bydlení, regionálních programů atd.) navrhovali tvůrci zmíněného dokumentu přijetí takové úpravy v zákonné podobě. Jejich důvody pro dané řešení zahrnovali mimo jiné skutečnost, že současný systém je pouze sporadický – některé právní oblasti obsahují protidiskriminační ustanovení, některé ne, některé mají v celku rozvinutý systém sankcí, některé zase naopak žádný – přičemž nepokrývá všechny relevantní oblasti. V důsledku toho je počet případů diskriminace, ve které jednotlivci žádají o nápravu, nízký. Proto vytvoření univerzálního kodexu by mohlo podpořit vytvoření relativně nezávislého právního odboru – protidiskriminačního práva, mohlo by dojít k vytvoření skupiny odborníků specializujících se na tuto oblast, ulehčilo by to rozvoj koherentnější soudní praxe a unifikovaného a komprehensivního systému organizací (protidiskriminačních úřadů) a sankcí⁸⁶. Avšak maďarská vláda zcela opomenula svojí povinnost přijmout takovou legislativu, a tak rezoluce obsahuje pouze vyjádření „možnosti, že dané opatření by měly být uváženy“ a vyzvalo vládu shromáždit všechny možné argumenty potřebné pro rozhodnutí dané otázky. Když tato problematika znovu vyvstala v době přípravy druhého průběžného akčního plánu, Ministerstvo spravedlnosti se výslovně vyjádřilo, že považuje současný systém protidiskriminační legislativy (tj. protidiskriminační ustanovení roztroušená v různých zákonech a vyhláškách) za dostatečný a proto nevypracuje návrh zákona. Avšak v září 2000 vyhlásil úřad ombudsmana pro menšiny, že je ochoten připravit návrh obecného protidiskriminačního zákona. Toto prohlášení mělo jistý účinek: podle našich informací nyní připravuje ministerstvo návrh některých modifikací současných právních prostředků pro zlepšení systému postihu a zákazu diskriminace, takže jeho postoj o nepotřebnosti unifikovaného protidiskriminačního zákona bude zřejmě nadále prosazován.

Přijetí takového zákona by bylo nepochybně významným krokem i přes existenci protidiskriminačních ustanovení v předpisech regulujících různé oblasti, jak byly uvedeny výše (např. vzdělávání, pracovní právo a pod), avšak většina z nich pouze deklaruje zákaz diskriminace bez zavedení adekvátních sankcí. Pro přiblížení uvádíme nejdůležitější oblasti, a to pracovní právo, vzdělávání, bydlení a média.

Oblast pracovního práva

⁸⁵ Viz Bibliografie

⁸⁶ Blíže k této problematice a argumentům viz A szabályozás csapdái és dilemmái (Pasti a dilemy regulace v: A hátrányos megkülönböztetés tilalmától a pozitív diszkriminációig (Od zákazu negativní diskriminace k afirmativní akci), AduPrint – INDOK, Budapešť, 1998, str. 54

Pracovní právo je oblastí, kde existuje nejrozvinutější systém ustanovení týkajících se zákazu a postihu diskriminace. Kromě obecných ústavních ustanovení zakazujících diskriminaci ve všech formách⁸⁷ je nejvýznamnějším ustanovením v této oblasti Čl. 5 Zákona XXII z roku 1991 Zákoníku práce, jenž stanoví⁸⁸:

- „1) V pracovních vztazích nesmí zaměstnavatel diskriminovat na základě pohlaví, věku, rasy, národního původu, náboženství, politického přesvědčení nebo členství v organizacích zastupující zaměstnance nebo na základě aktivit v prospěch zaměstnanců, nebo na základě jakýchkoliv jiných okolností nesouvisejících se zaměstnaností. Jakékoliv znevýhodnění jasně a přímo vyžadované charakterem nebo povahou práce není považováno za diskriminaci.
- 2) V případě sporu vztahujícího se k porušení zákazu diskriminace je zaměstnavatel povinen dokázat, že jeho jednáním nebylo porušeno ustanovení odstavce 1.
- 3) Zaměstnavatel je povinen zajistit zaměstnancům možnost postupu na vyšší pozice bez diskriminace a výlučně na základě délky zaměstnaneckého poměru, odborných znalostí, zkušeností a výkonu.
- 4) S ohledem na zvláštní skupinu zaměstnanců může být v pracovně-právních předpisech stanovena povinnost přednosti⁸⁹.

I přes existenci uvedeného progresivního ustanovení je maďarská pracovně-právní úprava kritizována z více důvodů. Odborníci namítají, že soudci se velice laxně stavějí k principu obráceného důkazního břemena v diskriminačních případech⁹⁰ a i zkušení soudci dělají množství chyb při přezkoumávání pravdivosti tvrzení zaměstnavatelů⁹¹. Další kritika se soustřeďuje na nedostatečný systém sankcí a na nedostatek definice nepřímé diskriminace.

Maďarské „pracovní soudy“ zauímají poměrně nezávislou pozici v rámci justice. Tyto soudy jsou oprávněny rozhodovat v případech spadajících pod zákoník práce a ukládat sankce podle tohoto zákoníku. Prvním problémem v této souvislosti ale je, že protidiskriminační ustanovení zákoníku práce neposkytuje žádnou náhradu škody ani sankci pro případ, že by diskriminační jednání nastalo. Existují pouze některé ustanovení zákoníku práce, která by bylo lze použít jako jistý postih vůči zaměstnavateli, který používá diskriminační praktiky⁹², problémem ale zůstává, že žádná z těchto sankcí nemůže být uplatněna při diskriminaci při vzniku pracovně-právního vztahu (t.j. v případě, že např. zaměstnavatel odmítne zaměstnat někoho pro jeho etnický původ), což je nejvíce frekventovanou anomálií. Podle názorů některých odborníků, čl. 5 zákoníku práce by měl být

---

⁸⁷ Čl. 70/A

⁸⁸ ((neoficiální překlad))

⁸⁹ Dané ustanovení vytváří právní základ pro zavedení afirmativní akce, přičemž nám do dne odevzdání studie nebylo známo žádné opatření nebo politika afirmativní akce.

⁹⁰ Tamás Gyulavári: A fěrfiak és nők közötti esélyegyenlőség a jogharmonizáció tükrében (Právní harmonizace a rovné příležitosti mužů a žen), v: Vegyesváltó (Kombinovaná štafeta), Egyenlő Esélyek Alapítvány, Budapešť, 1999, str. 104

⁹¹ Viz Beáta Nacs: A hátrányos megkülönböztetés tilalma a magyar munkajogi gyakorlatban (Zákaz negativní diskriminace v praxi maďarského pracovního práva), v: Vegyesváltó (Kombinovaná štafeta), Egyenlő Esélyek Alapítvány, Budapešť, 1999, str. 133

⁹² Článek 4.odstavec 3, článek 8 odstavec 8, článek 100 odstavec 1 a 4

novelizován tak, aby zahrnoval dostatečné možnosti postihu i u vzniku nebo před vznikem pracovně-právního vztahu, a např. možnost aby soud prohlásil vznik pracovně-právního vztahu a povinnost zaměstnavatele zaplatit mzdu žalujícímu, jako kdyby byl zaměstnán⁹³. Jiní ale namítají, že takové řešení by nebylo průchodné a bylo by jen velice obtížné stanovit na základě jakých kritérií by soud prohlásil vznik pracovně-právního vztahu (výše platu, délka, povinnosti), a tak obecná náhrada škody by byla vhodnější řešení⁹⁴.

Teoreticky ale přinejmenším existují správní sankce proti diskriminujícím zaměstnavatelům.

Podle čl. 3 zákona LXXV z roku 1996, zákon o dohledu nad pracovními záležitostmi, pracovní dohled přezkoumává, jestli jsou dodržovány podmínky týkající se zákazu diskriminace. V případě, že pracovní úřady zjistí diskriminaci, uloží zaměstnavateli pokutu. Výše pokuty se pohybuje mezi 50.000 forinty (cca 7.600 Kč) a 3.000.000 forinty (cca 460.000 Kč). Pracovní úřady provádějí šetření z úřední povinnosti, avšak článek 3 odst. 2 stanoví ty oblasti, kde může být šetření provedeno pouze na základě stížnosti dotčené osoby; jde o oblast odborů a zákazu negativní diskriminace. Podle tvrzení Tamáse Gyulavári jde právě zde o největší problém dané oblasti, konkrétně: pracovní úřady nemohou provést kontrolní šetření bez toho, aby osoba, jejíž práva byla porušena iniciovala řízení. Až do roku 1995 byli státní zástupci oprávněni zahájit řízení z důvodu „vážného sociálního nebo státního zájmu“ (actio popularis), avšak Ústavní soud prohlásil tuto možnost za protiústavní, jako porušující individuální právo na sebeurčení. Tento akt prakticky paralyzoval používání dané sankce, protože většina jednotlivců si není vědoma možnosti využít tento právní prostředek⁹⁵ (většina totiž pochází ze sociálního prostředí, které, díky nízké úrovni formálního vzdělání, není o ní informováno, a úprava není obecně známa), nebo díky obtížím při získávání zaměstnání se obává prosazovat svá práva vůči zaměstnavatelům.

Podle článku 93 vládní vyhlášky č. 218/1999 o přestupcích, zaměstnavatel, který

- a) odmítne zaměstnat osobu z důvodu jeho pohlaví, věku, národnosti, rasy, původu, náboženství, politického přesvědčení, příslušnosti k organizaci zastupující zaměstnance nebo na základě aktivit ve prospěch zaměstnanců, nebo na základě jakýchkoliv jiných okolností nesouvisejících se zaměstnaností
- b) aplikuje negativní diskriminaci mezi svými zaměstnanci z důvodů uvedených v odstavci 1

bude postižen pokutou 100.000 forintů (cca 15.200 Kč). Rozhodnutí o tomto přestupku spadá do pravomoci úřadů pracovního dohledu a úřadů pro dohled těžební činnosti.

Další možnost lze najít v oblasti občanského práva. Zákon IV z roku 1959, občanský zákoník, obsahuje ustanovení týkající se nezczitelných práv jednotlivců. Článek 76 stanoví, že diskriminace vůči fyzickým osobám na základě pohlaví, rasy, rodiny, národního původu nebo náboženství; porušení práva na vyznání; protiprávní omezení osobní svobody, újma na

⁹³ Beáta Nacsa: A hátrányos megkülönböztetés tilalma a magyar munkajogi gyakorlatban (Zákaz negativní diskriminace v praxi maďarského pracovního práva), v: Vegyesváltó (Kombinovaná štafeta), Egyenlő Esélyek Alapítvány, Budapešť, 1999, str. 131-132

⁹⁴ Zoltán Peszlen: Próbaer a diszkrimináció ellen (Testovací případ diskriminace) v: Vegyesváltó Kombinovaná štafeta), Egyenlő Esélyek Alapítvány, Budapešť, 1999, str. 149.

⁹⁵ Tamás Gyulavári: A férfiak és nők közötti esélyegyenlőség a jogharmonizáció tükrében (Právní harmonizace a rovné příležitosti mužů a žen), v: Vegyesváltó (Kombinovaná štafeta), Egyenlő Esélyek Alapítvány, Budapešť, 1999, str.105

zdraví nebo těle, pokus nebo urážka na cti, osobní integritu nebo osobní úctu bude považováno za porušení nezcizitelných práv. Tento článek je velice užitečným v případech, kde zaměstnavatel odmítl někoho zaměstnat z rasových důvodů. Možné opravné prostředky jsou uvedeny v článku 84 občanského zákoníku⁹⁶.

Maďarský zákoník práce neobsahuje žádnou definici nepřímé diskriminace (např. zdánlivě neutrální kritéria s diskriminačním dopadem). Tento nedostatek je charakteristický pro celý maďarský právní systém. Jako pozitivní znak ale hodnotíme, že ve zprávě maďarské vlády k Úmluvě o právech žen bylo zmíněno, že formulace dané definice patří do strategického plánu maďarské vlády⁹⁷.

Média

Podle článku 3 odstavce 2 zákona č. I z roku 1996, zákona o rozhlasovém a televizním vysílání (dále jen „zákon o médiích“) je vysílatel povinen respektovat ustavní pořádek Maďarské republiky a jeho aktivity nesmí porušovat lidská práva a nesmí podněcovat nenávist vůči jednotlivci, pohlaví, skupině lidí, národu, národnosti, etnické, jazykové menšině, náboženské skupině nebo denominaci. Odstavec 3 daného článku stanoví, že vysílatel nesmí usilovat, explicitně nebo implicitně, o urážku nebo vyloučení jakékoliv menšiny nebo vysíláním takových projevů nebo diskriminovat proti nim na základě rasových důvodů.

Zákon o médiích nenabízí ucelenější systém sankcí. Systém je provozován Národní rozhlasovou a televizní radou, která je jednou z nejdůležitějších institucí týkající se médií. Právní důsledky, které může vyvodit Rada jsou vyjmenovány v článku 112 zákona o médiích.

Rada ustanovuje Výbor pro stížnosti. Tento výbor je oprávněn a povinen přezkoumávat stížnosti týkající se fungování veřejnoprávních a komerčních provozovatelů. Výbor má v celku široké oprávnění spojené se stížnostmi pro šíření objektivních, nezávislých a neutrálních informací, jak jsou uvedeny v čl. 4 zákona.

Vzdělávání

Článek 4 odstavec 7 zákona LXXIX z roku 1993, zákon o vzdělávání, stanoví zákaz jakékoliv diskriminace ve veřejném vzdělávání na základě zejména barvy pleti, pohlaví, náboženství, národnosti nebo etnické identity, politického nebo jiného přesvědčení nebo sociálního původu, finanční situace, věku, původu nebo jiné situace dítěte nebo jeho příbuzných. Ale ani zde neexistuje systém sankcí (ani nejednotný, tak jak je tomu v oblasti pracovního práva nebo médií), o něž by se dalo opřít při implementaci tohoto ustanovení. Jistou nadějí může být zřízení funkce ministerských komisařů pro oblast vzdělávání v roce 1999 (v rámci Ministerstva školství).

Až do roku 1993, kdy byl přijat zákon o ochraně osobních údajů a zakázal danou praxi, existovaly kompletní statistiky týkající se vzdělávání maďarských romských studentů

---

⁹⁶ Daný článek byl základním argumentem v případě iniciovaném ženou, které zaměstnavatel v přijímacím interview sdělil, že má zájem o mužského pracovníka. Soud uznal argument žalujícího. Šlo sice o případ diskriminace na základě pohlaví, rozhodnutí soudu naznačuje, že je ho možné použít i v případě rasově motivované diskriminace.

⁹⁷ Maďarská 4. A 5. Periodická zpráva k Výboru Úmluvy o odstranění diskriminace žen, Ministerstvo sociálních věcí a záležitostí rodiny, Budapešť, březen 2000, str. 44

jako součást statistik pořizovaných jednotlivými školami a průběžně zpracovávány Ministerstvem kultury a školství.

Podle vzorových výzkumů sestavených Sociologickým Institutem Maďarské akademie věd v roce 1971 a v letech 1993/94 se úroveň vzdělání romské populace zvýšila, ale rozdíl mezi vzdělanostní úrovní Romů a neromů se nadále prohlubuje. Až do devadesátých let se Romové vzdělávali prakticky jenom na úrovni učilišť, kde získávali profese, se kterými se v současné době lze jen ztěžím uplatnit. Počet Romů studujících na středních a vysokých školách je nižší než jedno procento. Výzkum založený na přibližně desetileté studii dat z oblasti školství ukazuje, že jen výjimečně nízké procento Romů, kteří ukončili osmou třídu, pokračuje v dalším studiu⁹⁸. Nerovnováha v možnostech ve srovnání s neromskými studenty je dle těchto údajů více než 15 krát vyšší, přičemž u dokončení středních škol je padesátkrát vyšší.

Možnosti pokračování ve studiích v procentech (ročníky 1981/1982)⁹⁹

Úroveň studií	Neromští studenti (v procentech) (n)	Romští studenti (v procentech) (c)	Úroveň rozdílu (n/c)
Ukončil 8. třídu základní školy	58,5	36,5	2,43
Nepokračoval ve studiu po ZŠ	8,6	66,4	0,13
Pokračoval ve studiu na učilišti	42,8	30,5	1,40
Úspěšně ukončil učiliště	78,0	45,2	1,73
Pokračoval ve studiu na střední škole	48,6	3,1	15,83
Úspěšně ukončil střední školu	86,3	61,0	1,42
Pokračuje v dalším studiu po ukončení střední školy	26,7	26,7	1,00

Zastoupení studentů, kteří dosáhli příslušnou školní úroveň ve školním roce 1981/1982¹⁰⁰

Školní úroveň	Neromští studenti	Romští studenti
Ukončení 8. třídy ZŠ	88.5	36.5
Nepokračování ve studiu po ZŠ	7.6	24.3
Studium na učilišti po ukončení ZŠ	37.9	11.1
Úspěšné zakončení učiliště	29.5	5.0
Studium na střední škole po ZŠ	43.0	1.1

⁹⁸ Gábor Kertesi: Cigány gyerekek az iskolában, cigány felnőttek a munkaerőpiacon (Cikánské děti ve školách, cikánští dospělí a trh práce) (Studijní kariéry generací v letech 1970-1993 s ohledem na dopady trhu práce) 1994 (Rukopis)

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ Tamtéž

Úspěšné ukončení střední školy	37.1	0.7
Po ukončení SŠ pokračuje ve studiu na terciálním stupni	9.9	0.2

Rozdíly v možnostech jsou ovlivněny, kromě sociální situace, nedostatkem nebo nízkou kvalitou mateřských škol. 11% romských dětí nenavštěvuje mateřské školy ani po dosažení věku pěti let¹⁰¹. Zdokumentovány jsou i případy, kdy školky nejsou připraveny na vzdělávání romských dětí (nedostatek učebních materiálů, diskriminace, segregace, nedostatečnost používaných programů)¹⁰².

Různé formy segregace a diskriminace jsou významným faktorem ve vzdělávání romských dětí. Dle přístupných dat zpracovaných v roce 1995 Okresními vzdělávacími středisky je vyšší procento odchodů ze školy v oddělených romských třídách a ve školách pro postižené¹⁰³.

Podle údajů Ministerstva kultury a školství v roce 1992/93 čtyři z deseti romských žáků navštěvovalo školy, kde procento romských žáků převýšilo 22%. Ve srovnání s tím, ve školách navštěvovaných velkou většinou neromských studentů bylo celkově v průměru 5 Romů na 305 neromských studentů. Existuje 900 škol, kde více než 10 studentů jsou Romové, z toho ve 132 školách navštěvují oddělené třídy. Čtyři z deseti romských dětí navštěvuje školy s podprůměrnými finančními a pedagogickými zdroji, a kde je nižší počet učitelů se speciálním vzděláním¹⁰⁴. Třemi nejtypičtějším formami separace je zřizování a rozvoj tzv. "cikánských škol", zřizování "cikánských tříd" v běžných školách a hromadné zařazování romských dětí do zvláštních škol.

Osobitou formou segregace je separace v pomocných školách¹⁰⁵: zatímco podle údajů z roku 1974/75 přibližně každý čtvrtý student navštěvující pomocnou školu byl Rom, za posledních dvacet let tento podíl významně stoupl, a poslední školní statistiky z roku 1992 naznačují, že tento podíl je až 42%. Výzkum z okresu Borsod z roku 1998 ukázal, že více než 90% studentů navštěvujících školy se zvláštními osnovami byli romští studenti¹⁰⁶.

¹⁰¹ Rozália Rigó: Tapasztalatok a cigány gyermekekkel foglalkozó intézményekben (Zkušenosti v institucích zabývajících se cikánskými dětmi). V: Iskolakultúra. 1995. 24.

¹⁰² Péter Radó: A kisebbségi oktatás fejlesztése – Az MKM stratégiai munkabizottság számára készített háttér tanulmány (Rozvoj menšinového vzdělávání – podkladová studie připravená pro strategickou pracovní skupinu Ministerstva kultury a školství). V: Új katedra, 1995.11. (příloha), dále Ilona Liskó: Kudarcok közép fokon (Neúspěchy na střední úrovni). V: Chrestomatie pro studium sociálních nerovností [Ed.]: Katalin Havas - Ildikó Somorjai.

¹⁰³ Eszter Harsányi - Péter Radó: Cigány tanulók a magyar iskolákban (Cikánští studenti v maďarských školách). V: Education 1997.

¹⁰⁴ Gábor Kertesi - Gábor Kézdi: Cigány tanulók az általános iskolában – Helyzetfelmérés és egy cigány oktatási koncepció vázlata (Cikánští žáci v základních školách – Poziční dokument a návrh konceptu vzdělávání Romů). V: Cikáni a škola. Educatio Leták 3. 1996.

¹⁰⁵ Pomocné školy jsou zřizovány pro děti z různými typy postižení (fyzickými i duševními), jenž jim zabraňují v tom, aby mohly studovat na běžné škole. Výuka v pomocné škole začíná přípravnou fází, která má děti připravit na vstup do vzdělávacího procesu. Nemohou např. začít první třídu, pokud nejsou považováni za připravené na školní docházku. Osnovy pomocných škol se odlišují od osnov běžných škol – mají snížené nároky. Žáci, kteří ukončí osmou třídou pomocné školy mohou pokračovat ve studiu v tzv. zvláštních školách, jejichž první dva ročníky poskytují informace o otázkách týkajících se sociálního života a jen zbývající dva ročníky se zabývají profesní orientací. Děti, které ukončí pomocnou školu mají tak minimální možnost pokračovat ve studiu na standardní střední škole. Většina žáků pomocných škol jsou romské děti, které mají nižší nebo střední stupeň mentální poruchy.

¹⁰⁶ Sándor Loss: Szakértői és Rehabilitációs Bizottságok hatásvizsgálata Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (Výzkum zaměřený na rehabilitaci a odbornou sekci v okrese Borsod-Abaúj-Zemplén), rukopis, 1998

Nejčastějším odůvodněním pro “cikánské třídy”, nebo spíše základem pro zřizování těchto tříd, je nutnost vyrovnání úrovně romských dětí. Avšak tyto “vyrovnávací” třídy – podle odborníků se to týče zejména žáků třetích tříd a výš – spíše konzervují rozdíly než aby je vyrovnávaly¹⁰⁷.

b) Legislativa týkající se práv menšin/Romů

Maďarská vláda upustila od homogenní národnostní politiky, jenž po dobu předchozích desetiletí vústila v širokou ztrátu identity mnoha menšinových skupin. Hlavní principy nové menšinové politiky jsou:

- (a) aktivní a prevenční ochrana menšin, uchovávání jejich vlastní identity a kulturních a jazykových identit menšin;
- (b) zvláštní preferenční zacházení;
- (c) kulturní autonomie ve formě vlastní samosprávy.

Mezinárodní úmluvy

Maďarsko podepsalo Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin 1. února 1995. Úmluva byla ratifikována Rezolucí Národního shromáždění č. 81/1995 (VII. 6) Sb. a provedena v roce 1999 (zákon XXXIV z roku 1999). Maďarsko splnilo svou povinnost podávat pravidelné zprávy o plnění úmluvy, první zpráva byla přijata Radou Evropy dne 21. května 1999. V prosinci 1999 Poradní výbor Rámcové úmluvy navštívil zemi, ale Rada Ministrů zatím nevydala žádné doporučení v tomto ohledu.

Maďarské Národní shromáždění ratifikovalo dále Evropskou chartu o regionálních a menšinových jazycích (Rezoluce Národního shromáždění 35/1995 (IV. 7 Sb.)), která byla přijata v roce 1999 zákonem XL z roku 1999. Maďarsko již předložilo zprávu podle Charty. Hlavní problém spojený s Chartou je, že z důvodu rezervací učiněných vládou, se vztahuje jen na 6 z 13¹⁰⁸ uznaných etnických menšin. Z toho důvodu jsou povinnosti vyplývající z Charty spojeny jen s chorvatskou, německou, rumunskou, srbskou, slovenskou a slovinskou menšinou, ale ne s Romy, kteří jsou největší etnickou menšinou žijící v Maďarsku. Jako důvod pro zmíněné omezení bylo ve vládní zprávě uvedeno následovně:

„Maďarská republika přebírá závazky definované v části III Charty týkající se jazyků těch menšin, které žijí v dostatečné koncentraci v jasně definovaných regionech země¹⁰⁹, nebo které sice žijí roztroušeny po různých regionech nebo krajích, ale díky svému počtu rozvinuly strukturu pro výuku v rodném jazyce a kulturní život¹¹⁰.“

S ohledem na Romy bylo zdůrazněno, že

“z hlediska jazyka většina používá maďarštinu jako svůj rodný jazyk, a je obtížné geograficky definovat území, kde se užívá romský jazyk.“

¹⁰⁷ Péter Radó: Jelentés a cigány tanulók oktatásáról (Zpráva o vzdělávání romských studentů). Odbor národnostních a etnických menšin 1998.

¹⁰⁸ Viz níže

¹⁰⁹ Rumuni, Slovinci

¹¹⁰ Chorvati, Němci, Srbové, Slováci

Odborníci se ale domnívají, že rozšíření účinku Charty na romskou menšinu by poskytlo širší garanci pro používání romského jazyka než Menšinový zákon a podpořilo by vyřešení problému vzdělávání romských dětí. Podle tvrzení Gábor Kardos, maďarského zástupce monitorovací skupiny Rady Evropy, je nepochopitelné, že jazyková ochrana se vztahuje pouze na šest z uznaných menšin za předpokladu, že všechny menšiny jsou si rovny. Kardos také poznamenal, že argument maďarské vlády je v tomto ohledu nedostatečný.¹¹¹

Vnitrostátní úprava

Ve vnitrostátní úpravě existuje několik specifických předpisů týkajících se menšin. Postavení menšin v maďarské společnosti je determinováno již zmiňovaným článkem 68 maďarské ústavy, která byla přijata zákonem XL z roku 1990. Nejvýznamnější v této oblasti je ale zákon LXXVII z roku 1993, zákon o právech národnostních a etnických menšin (dále jen „menšinový zákon“), který byl přijat Národním shromážděním dne 7. července 1993 96% většinou. Jedinými odpůrci zákona byly ultra-pravicové skupiny, ale také dva ze tří romských představitelů v maďarském Národním shromáždění. Romové namítali především vůči důrazu, jenž zákon klade na zemi původu, přičemž Romové se nemohou dovolávat žádné, ani imaginární, vlasti. Navíc namítali, že z důvodu vysoké míry rozptýlenosti Romů po území státu, nebudou sto plně využít hlavní vymoženosti nového zákona.

Menšinový zákon zaručuje práva jak jednotlivcům, tak i kolektivní práva – právo na autonomii a právo na místní a národní samosprávu, a to třinácti menšinám žijícím v Maďarsku. Zákon obsahuje právní definici¹¹² národnostní a etnické menšiny a podle čl. 61 tohoto zákona jsou za etnické menšiny považovány Arméni, Bulhaři, Chorvati, Němci, Řekové, Romové, Poláci, Rumuni, Zakarpatští Ukrajinci, Srbové, Slováci, Slovinci a Ukrajinci. Čl. 61 odstavec 2 zákona připouští uznání za menšinu i jiným menšinovým skupinám, jenž v něm nejsou výslovně uvedeny. Takové uznání musí proběhnout na základě žádosti podané Národnímu shromáždění, přičemž daná menšina musí splňovat podmínky stanovené v zákoně a její žádost musí být podpořena alespoň jedním tisícem občanů, kteří prohlásí, že patří k dané menšinové skupině a jsou oprávněni volit. Na postup se přiměřeně aplikuje zákon XVII z roku 1989 o Referendu a peticích. Do dnešní doby ale žádná doplňující žádost nebyla vznesena.

Podle ustanovení čl. 2 menšinového zákona se tento zákon nevztahuje na uprchlíky, přistěhovalce, cizince usazené na území státu nebo osoby bez státní příslušnosti. Podle vládní zprávy je důvodem k tomuto pojetí ústavní princip podle kterého nejsou uprchlíci, přistěhovalci atd. považováni za ústavotvornou součást státu, a tudíž jim nepřísluší práva přiznané etnickým menšinám. Odborníci se přiklání k názoru, že do budoucna by zde mohl vzniknout problém v souvislosti s rozsáhlou čínskou komunitou, v případě, že by se rozhodli požádat o uznání daného statusu. Bylo by zřejmě obtížné rozhodnout, kdy začala jejich stoletá přítomnost v zemi.

---

¹¹¹ Gábor Bernáth – Elza Lakatos: A romák nyelve nincs védve (Jazyk Romů není chráněn), Népszabadság, 13. listopadu 2000.

¹¹² Článek 1 zákona o menšinách: „Národnostní nebo etnická menšina je jakákoliv etnická skupina s historií dlouhou nejméně sto let života na území Maďarské republiky, která představuje početnou menšinu mezi občany státu, jejíž členové jsou maďarskými občany, a která se odlišuje od zbytku populace svým vlastním jazykem, kulturou a tradicemi, a zároveň demonstrovala silnou soudržnost a zaměření na zachování uvedených jevů, a vyjádřila a chrání zájmy svých komunit, které se vytvořily v zemi v průběhu dějin.“

Menšinový zákon deklaruje právo na národnostní a etnickou identitu jako lidské právo a zakazuje jakoukoliv politiku směřující k asimilaci menšiny nebo ke změně etnického složení daného regionu. Dále garantuje také právo užívat mateřského jazyka – podle Hlavy 7 týkající se používání jazyka menšiny – má každý právo používat svůj rodný jazyk kdekoli a kdykoli si to přeje, včetně jednání s úřady. V občanskoprávním, trestním a správním řízení je používání rodného jazyka zajištěno příslušnými procesními pravidly¹¹³. Rovněž při zasedáních Národního shromáždění mají poslanci patřící k etnické menšině právo užívat svého mateřského jazyka, stejně tak jako menšinoví zástupci v místních samosprávách¹¹⁴. Na základě žádosti menšinové samosprávy na daném území jsou místní úřady podle zákona povinny vydávat všechna rozhodnutí a opatření kromě maďarského jazyka také v menšinových jazycích; formuláře pro státní správy jsou také k dispozici v jazyce menšiny; názvy měst a ulic, úřadů a společností poskytujících veřejné služby nebo oznámení týkající se jejich činnosti musí být ve stejné formě a obsahu přístupné pro menšiny. V oblastech, kde žijí menšiny, jsou místní úřady povinny zajistit, že volná místa ve státní správě a samosprávě budou obsazeny kandidáty, jenž mluví jazykem dané menšiny za podmínky, že splní stanovené profesní požadavky.

I přes to je ale počet státních úředníků na různých úrovních, kteří mluví menšinovými jazyky, velmi omezený. Podle Lilly Farkas, advokátky pracující v Maďarském helsinském výboru, to může vést k vážným problémům v případě, kdyby např. člen školního výboru nemluvil romským jazykem. Podle odhadů téměř 70% Romů v Maďarsku mluví maďarsky, ale 20% romské menšiny mluví romsky a 10% používá jazyk skupiny Bea (archaická verze romštiny). Některé školní výbory posílají děti do zvláštních (pomocných) škol nebo do tříd, protože považují jazykový handicap za nižší mentální úroveň dítěte. V některých krajích (např. Borsod-Abaúj-Zemplén) je 90% dětí ve zvláštních školách romského původu¹¹⁵.

Hlava 6 menšinového zákona má název “Kulturní a vzdělávací autonomie menšin”. Zahrnuje pro menšiny velice významné nástroje k zachování jejich kultury (používání mateřského jazyka ve vzdělávání, povinnost státu vzdělávat učitele pro výuku v mateřském jazyce nebo bilingvální výuku, právo menšiny na rozvoj kulturních aktivit a založení – v rámci platné legislativy – institucí, které mohou rozvíjet mezinárodní vztahy, včetně práva národní menšinové samosprávy založit a udržovat menšinové divadla, muzea, výstavy, veřejné sbírky v národním měřítku, knihovny, vydavatelství, národní kulturní umění, vědecké instituce apod.).

Menšinový zákon zaručuje menšinovým skupinám právo založit a vést vlastní školy a jiná vzdělávací a kulturní střediska. Romská menšina má několik takových škol vedených různými charitativními organizacemi. Např. romská menšinová škola *Kalyi Jag* v Budapešti pro romské studenty, kteří ukončili základní školu, škola *Józsefváros School* v Budapešti vedena Školní nadací Józsefváros a *Gandhi střední škola* v Pécsi).¹¹⁶

¹¹³ Zákon IV z roku 1957, správní řád (čl. 27), zákon III z roku 1952, občanský soudní řád (čl. 8), zákon I z roku 1973, trestní řád (čl. 8).

¹¹⁴ V tomto případě bude maďarský překlad projevu nebo jeho shrnutí k dispozici v době zasedání.

¹¹⁵ Blíže viz sekci věnované vzdělávání.

¹¹⁶ Škola *Kalyi Jag School* dostává normative podpůrné dotace pro menšiny založené na veřejné vzdělávací dohodě se samosprávou Budapešti; škola *Józsefváros School* nedostává žádnou podporu ze státního rozpočtu pro menšiny i přes to, že 95% dětí jsou děti romského původu; *Gandhi škola* dostává normative podpůrné dotace na základě dohody s Ministerstvem školství. Maďarsko podporuje finančně i menšinové školy jiných menšin (např. německé, slovenské a chorvatské).

Podle článku 62(3) menšinového zákona, každé dva roky je vláda povinna kontrolovat situaci národnostních a etnických menšin žijících v Maďarsku a vypracovat zprávu o svých zjištěních a předložit ji Národnímu shromáždění.

Další předpis obsahující relevantní ustanovení pro práva menšin je již zmiňovaný zákon č. I z roku 1996, zákon o rozhlasovém a televizním vysílání („zákon o médiích“). Podle ustanovení tohoto zákona poskytuje Maďarský rozhlas a Maďarská televize větším menšinám, včetně romské menšiny, pravidelný týdenní vysílací čas. Regionální studia vysílají 30-minutové menšinové programy každý den. Ti provozovatelé, kteří vysílají menšinové programy, by měli být zvýhodňováni při udělování místních rozhlasových a televizních frekvencí. I přes to ale většina místních rozhlasových a televizních stanic nesplnila svou povinnost nabízet menšinové programy ve svém vysílání. Ombudsman proto požádal Národní radu pro rozhlasové a televizní vysílání o vyšetření a nápravu daného stavu. Rada zatím na výzvu nereagovala a ani neprovedla požadované šetření, a tak umožnila, aby dané rozhlasové a televizní stanice, které povinnosti nedostály se jí i nadále vyhýbaly¹¹⁷. Musíme rovněž zmínit i to, že menšinové vlády si často stěžují na přidělený vysílací čas a podmínky přípravy vysílání. Tyto programy jsou vysílány většinou v době s malou sledovaností, např. vysílací čas Romského programu je pondělí v 13.00. I když je program opakován v sobotu (každé ráno), je vysílán na M2 (druhý program Maďarské televize), který je dostupný jen v některých oblastech a to bez význačnější romské populace. Romská národní samospráva se snažila změnit dohodu o spolupráci s Maďarskou televizí, ale podařilo se jí pouze prodloužit vysílací čas z 24 na 25 minut.

Veřejnoprávní masově komunikační prostředky jsou provozovány akciovými společnostmi kontrolovanými třemi veřejným nadacemi (jednou pro rozhlas a dvě pro televizní stanice). Významným komponentem zákona o médiích je ustanovení, které dává právo národním samosprávám národnostních a etnických menšin jmenovat jednoho člena do předsednictva Maďarské veřejné rozhlasové nadace, do předsednictva Maďarské veřejné televizní nadace a do předsednictva Veřejné televizní nadace „Hungaria“.

4. Instituce chránící práva menšin/Romů

a) *Státní instituce*

Ombudsman

Úřad Ombudsmana¹¹⁸ byl v Maďarsku ustanoven 1.července 1995, přičemž svou činnost zahájil až v říjnu 1995. Funkce ombudsmana je nesmírně důležitá zejména z titulu právní jistoty a právního státu, a to nejen z teoretického hlediska, ale také z praktického. Již v prvním roce fungování (1995 – 1996) v průměru ve 32,52% případů předložených k posouzení ombudsman našel porušení ústavních předpisů.

V současné době existují v Maďarsku tři ombudsmani: ombudsman pro občanská práva, Ombudsman pro ochranu osobních údajů a Ombudsman pro národnostní a etnické menšiny (úřad Ombudsmana pro občanská práva není momentálně obsazen). Podle článku 32/B maďarské ústavy je Ombudsman pro národnostní a etnické menšiny odpovědný za

¹¹⁷ Informace poskytnuty Gáborem Bernáthem, vedoucí, Romského tiskového střediska

¹¹⁸ Úřad Ombudsmana je nezávislý na vládě.

šetření v případech porušení práv národnostních nebo etnických menšin, o kterých se dozví a za zahájení obecných nebo specifických opatření na nápravu daného stavu. Status, práva a povinnosti Ombudsmana pro menšiny jsou stanoveny zákonem LIX z roku 1993, zákon o parlamentním zmocněnci pro občanská práva. Jeho nejdůležitější ustanovení jsou následovní:

Ombudsman je zvolen dvěma třetinami členů Národního shromáždění. Jeho nezávislost je garantována celou řadou ustanovení: v řízení jím prováděném je ombudsman nezávislý, opatření smí činit jen v souladu s Ústavou a platným právem. Ombudsman je finančně nezávislý (má stejný plat jako ministr) a požívá imunitu v řízeních před soudy nebo jinými orgány státní moci, tj. Ombudsmana ani bývalého Ombudsmana nelze postihnout soudem ani jiným orgánem státní moci pro výkon práv spojených s jeho mandátem. Tato imunita se však nevztahuje na pomluvu, poškození pověsti nebo na povinnosti podle občanského práva, jichž by se Ombudsman dopustil.

Na Ombudsmana se má právo obrátit kdokoliv se domnívá, že utrpěl ujmu na svých ústavně zaručených právech v souvislosti s řízením jakéhokoliv orgánu nebo instituce veřejné správy nebo rozhodnutím nebo opatřením v takovém řízení, nebo v případě, že existuje hrozba takové ujmy, za předpokladu, že vyčerpal všechny dostupné právní prostředky nebo v případě, že takové prostředky právo neposkytuje. Za účelem zastavení porušení ústavních práv může Ombudsman jednat i z úřední povinnosti. V případě, že osoba, která podává stížnost k Ombudsmanovi o to požádá, její totožnost bude před Ombudsmanem utajena.

V případech, jenž splní výše uvedené podmínky má Ombudsman právo kontrolovat jakoukoliv instituci, a musí mu být umožněn přístup také do oblastí operací ozbrojených sil, do Úřadu pro národní bezpečnost, do úřadů policie a policejních složek. Ombudsman může požadovat informace a údaje od jakéhokoliv orgánu v souvislosti s řízením prováděným těmito orgány nebo s událostí týkající se opomenutí daného jednání, může provádět šetření v dokumentaci. V případě, že na základě provedeného šetření dospěje Ombudsman k závěru, že došlo k porušení ústavního práva, může navrhnout nápravu nadřízenému orgánu k orgánu, jenž se dopustil porušení s tím, že dotčenému orgánu podá o tom zprávu. Nadřízený orgán je povinen informovat Ombudsmana do 30 dnů od doručení návrhu o svém stanovisku a/nebo o opatřeních, jenž na jeho základě přijal. Nesouhlasí-li nadřízený orgán s návrhem, Ombudsman o tom informuje do 15 dnů od doručení orgán dohledu spolu s trváním, doplněním nebo stáhnutím svého návrhu. Ombudsman se může obrátit i přímo na orgán dopouštějící se porušení, pokud je orgán sto ukončit rušivé jednání v rámci své kompetence (např. ministerstvo). Pokud tento orgán nesouhlasí s návrhem, může ho společně se svým vyjádřením předložit orgánu dohledu. Postup pak bude obdobný jak uvedeno výše.

Ombudsman může využít i jiné právní instituty, např. může podat stížnost k ústavnímu soudu¹¹⁹, může dát podnět na státní zastupitelství pro podání stížnosti státního zástupce, a v případě, že se domnívá, že porušení ústavně zaručeného práva je způsobeno nadbytečným nebo nejistým právním institutem, nebo absencí či nedostatkem právního institutu a v zájmu vyhnutí se budoucího porušení práva může Ombudsman navrhnout příslušnému legislativnímu orgánu, aby ho novelizoval, zrušil nebo vydal jiný institut. Dotčený orgán je

---

¹¹⁹ Ombudsman může požádat Ústavní soud o

- a) *ex post facto* šetření protiústavnosti zákona nebo jiného předpisu státní moci;
- b) šetření, jestli zákon nebo jiný právní předpis je v rozporu s mezinárodní úmlouvou;
- c) vydání nálezu ve věci předložené ústavní stížností pro porušení ústavních práv;
- d) zastavení protiústavního jednání spočívajícího v opomenutí;
- e) výklad některého ustanovení Ústavy.

povinen oznámit Ombudsmanovi své stanovisko na věc a do 60 dnů přijmout opatření. Pokud Ombudsman pojme oprávněné podezření po dobu řízení, že došlo k zásahu do řízení nebo přestupku může iniciovat kárné řízení u příslušného orgánu, a v případě podezření z trestného činu je povinen upozornit orgány činné v trestním řízení.

Ombudsman je povinen zpravit Národní shromáždění pravidelnou zprávou o své činnosti a to jednou za rok.

Z uvedeného vyplývá, že Ombudsman nemá v pravomoci ukládat sankce těm subjektům, jenž se dopouštějí porušování ústavou zaručených práv příslušníků menšin (včetně Romů). Jeho hlavní zbraní je informační činnost a účinnost jeho aktivit závisí ve velké míře na rozsahu politické vůle.

Dalším problémem, jenž Ombudsman pro menšiny namítá¹²⁰, je že v důsledku koncepce nezávislosti soudnictví nemá Ombudsman právo přezkoumávat činnost nebo rozhodnutí soudů, vůči kterým směřuje podstatná část stížností (v tomto roce šlo doposud o 28 z 255 přípustných stížností, což je víc než 25 stížností na činnost policie¹²¹). Zpráva Ombudsmana z roku 1998 nastínila otázku jestli nejde o porušení práva na svobodu projevu, avšak daná úprava vyloučení Ombudsmana ze soudních případů se pravděpodobně v blízké budoucnosti nezmění.

Úřad pro národnostní a etnické menšiny

Úřad pro národnostní a etnické menšiny byl ustanoven v roce 1990 vládní vyhláškou č. 34/1990 (VIII.30) s hlavním úkolem provádět státní úkoly související s národnostními a etnickými menšinami žijícími na území Maďarska. Úřad pro národnostní a etnické menšiny je samostatným orgánem státní správy s národní působností. Funguje pod vedením vlády a pod dohledem Ministerstva spravedlnosti. Vedoucím Úřadu je prezident, kterého jmenuje předseda vlády na návrh ministra spravedlnosti. Dva náměstci prezidenta jsou jmenováni ministrem spravedlnosti na návrh prezidenta Úřadu.

Úřad má zejména koordinační funkce, jenž jsou vyjmenovány ve zřizovací vyhlášce¹²².

¹²⁰ Zpráva o činnosti Ombudsmana pro práva národnostních a etnických menšin v roce 1998, Úřad Ombudsmana, Budapešť, 1999, str. 138-145.

¹²¹ Zpráva o činnosti Ombudsmana pro práva národnostních a etnických menšin v roce 1999, Úřad Ombudsmana, Budapešť, 2000, str. 159.

¹²² – příprava vládního programu menšinové politiky a jeho konceptu, průběžné hodnocení odhadů a požadavků a situace národnostních a etnických menšin, příprava analytických zpráv pro vládní rozhodnutí. Koordinace vládních úkolů týkajících se menšin;

– spoluúčast při přípravě vládního programu implementace zákona o menšinách; koordinace novelizací zákona; dozor nad implementací úkolů spadajících do pravomoci státní správy;

– příprava vládních opatření týkajících se menšin, podávání stanovisek Úřadu k vládním opatřením týkajících se záležitostí menšin, spoluúčast v rekonciliační činnosti;

– udržování kontaktů s parlamentním zmocněncem pro národnostní a etnické menšiny, národními samosprávami menšin a jinými organizacemi zastupujícími práva menšin;

– podpora výměny názorů a informací mezi vládou, menšinovými samosprávami a jinými organizacemi zastupujícími práva menšin. Spoluúčast při zjišťování specifických zájmů a požadavků menšin prostřednictvím koordinace s menšinovými organizacemi..

– sledování veřejných názorů menšin. Provozování dokumentační služby, která poskytuje ucelené informace o menšinové populaci orgánům veřejné správy a médiím. Průběžná informační činnost o implementaci menšinové politiky. Uchovávání dokumentace o požadavcích a úkolech spojených s menšinami a jejich situací; vytvoření a

Vyšetřovací orgány specializující se na rasově motivované trestné činy

V Maďarsku neexistují speciální vyšetřující orgány specializující se na vyšetřování rasově motivovaných trestných činů. Stejně tak neexistují speciální státní zástupci s danou specializací. Tato problematika je řešena v rámci trestního zákona.

b) Občanská společnost

Romské nebo pro-romské nevládní organizace

Lze konstatovat, že úspěšnost programů zaměřených na zlepšení životních podmínek Romů a prosazování jejich práv závisí na míře, ve které jsou romské nevládní organizace zainteresovány na spolupráci s romskou komunitou. První romské nevládní organizace – s lokální nebo celonárodní působností - začaly vznikat v Maďarsku v roce 1989 a jejich rozvoj zajistila zejména podpora ze strany Nadace otevřené společnosti Georga Sorose v první polovině 90. let. V současné době existuje několik romských politických stran a několik stovek romských organizací fungujících v různých sférách života a s různou kvalitou činnosti.

Z pohledu občanské společnosti je významným problémem rozsah, v jakém neromské nevládní organizace jsou sto vyjádřit a prosazovat zájmy Romů. V Maďarsku totiž funguje podstatná část organizací (včetně různých charitativních nebo církevních), která pobírá granty na „romské projekty“ ale jen ojediněle skutečně vyjadřuje solidaritu vůči Romům. Prvním krokem k vážnější spolupráci mezi většinovými a romskými organizacemi byla tzv. „stávka chudoby“ organizována v červenci 2000 před budovou Národního shromáždění již se účastnilo i řada neromských nevládních organizací.

Mezi nejvýznamnější nevládní organizace prosazující dodržování lidských práv Romů patří Úřad právní pomoci pro národnostní a etnické menšiny (NEKI) a Nadace pro romská občanská práva (RPA). NEKI byla původně koncipována jako instituce právní pomoci pro menšiny obecně, ale převážnou část osob, jenž se na ní obrací se žádostmi o pomoc, tvoří právě Romové. NEKI je téměř výlučně organizací zabývající se zastupováním před soudy a správními orgány, zejména ale v řízení před Ústavním soudem a posléze i před Evropským soudem pro lidská práva v Štrasburku. Zabývá se případy porušení lidských práv, v poslední době jde hlavně o případy diskriminace v bydlení, zaměstnání a poskytování služeb. Každoročně vydává tzv. Bílou knihu (1994-1999), která zahrnuje aktuální analýzu právního stavu a návrhy změny legislativní a právní politiky. Přístup RPA se liší od činnosti NEKI v důrazu na lobbying a média vůči diskriminaci v bydlení (např. Rádió u. 11, Székesfehérvár, Ózd, budapešťském obvodu č. IX a XIV) a vůči současnému problému masového vyklizování z bytů, dále vůči policejnímu násilí (např. případ Hajdúhadház). Organizace byla úspěšná v několika soudních případech, např. případě školní segregace v Tiszavasváru, a v organizování památných akcí (např. Porrajmoc – romský holocaust).

---

udržování kontaktů se vzdělávacími centry a semináři. Udržování vztahů s institucemi v zemích původu menšin a jejich národy na principech založených mezinárodními úmluvami a v zájmu menšin žijících na jejich území.
– udržování vztahů s mezinárodními organizacemi a institucemi, které se zabývají problematikou práv menšin žijících v různých zemích.

V roce 1995 v rámci menšinového zákona vytvořila Romská národní samospráva Výbor právní pomoci. Členové místních romských samospráv jsou většinou velice aktivní v odhalování a informování o případech porušování práv Romů (např. případ Karcag¹²³), přičemž příznivé vyřešení případu by bylo téměř nemožné bez jejich aktivní pomoci.

Významnou úlohu plní Evropské centrum pro práva Romů, mezinárodní nevládní organizace, s níž spolupracuje většina nevládních organizací v zemi.

5. Praxe

a) *Prosazování práva*

Menšinová práva

Článek 2 zákona LXIII z roku 1992 o ochraně osobních údajů a zveřejňování dat ve veřejném zájmu (dále jen “zákon o ochraně osobních údajů”) stanoví, že rasový původ, národní příslušnost, národnost a etnicita jsou považovány za “zvláštní” osobní údaje. Zvláštní osobní údaje požívají vyšší ochranu podle zmíněného zákona a trestního zákona – a to, nesmí být zpracovávány (tj. evidovány, uchovávány, zasílány, zveřejňovány a pod) bez výslovného písemného souhlasu dotčené osoby, s výjimkou případů, když jsou určitá data včetně etnického původu zpracovávány na základě mezinárodní úmluvy nebo jejich zpracování je nařízeno zákonem v zájmu prosazování základních práv nebo v zájmu národní bezpečnosti, prevence kriminality nebo v trestním řízení. Tato úprava činí velice složitým pro určité instituce sbírání dat o etnické příslušnosti menšinových skupin, a také jim poskytuje základ pro nečinnost v tomto směru. Jedinou institucí, jenž vede statistiky takového rázu je Ombudsman pro menšiny. Následující údaje jsou z výročních zpráv Ombudsmana pro menšiny v roce 1998 a v roce 1999¹²⁴.

V roce 1999 řešil Ombudsman pro menšiny celkem 435 případů iniciovaných různými subjekty (fyzickými i právníckými osobami, státními institucemi, menšinovými samosprávami, činností z úřední povinnosti atd.). V roce 1998 šlo o 409 případů. Stížnosti se týkaly těchto menšin

Dotčená menšina	1998	1999
Arméni	4	8
Bulhaři	–	2
Chorvati	3	1
Němci	27	34
Řeci	–	1
Poláci	8	4

¹²³ Bílá kniha 1998, NEKI, Budapešť, 1999, str. 40 – Šetření Parlamentního komisaře pro národnostní a etnické menšiny odhalilo protiprávní praxi v letech 1992 a 1996 obecním úřadem v Karcagu ve věci poskytování sociální podpory. Obyvatelé Karcagu, kteří požádali o sociální podporu byli nuceni provádět “dobrovolnou sociální službu”, jenž představovala činnost, která by jinak musela být zaplácena obecním úřadem. Komisař podal zprávu o výsledku šetření a doporučil, aby obecní úřad obětem nahradil mzdu za provedenou práci. Po odmítnutí návrhu ze strany obecního úřadu se Komisař obrátil na NEKI, které zahájilo soudní při. Podle zjištění NEKI měla tato činnost dopad zejména na Romy.

¹²⁴ Zpráva o činnosti Ombudsmana pro práva národnostních a etnických menšin v roce 1998, Úřad Ombudsmana, Budapešť, 1999.

Romové	281	262
Rumuni	4	9
Zakarpatskí Ukrajinci	–	3
Srbové	7	10
Slováci	4	16
Slovinci	2	–
Stížnosti nespádající pod zákon o menšinách	21	15
Případy týkající se více menšin	48	70
Celkem	409	435

Je vidět, že počet stížností romské menšiny je značně vyšší, většina stížností se týkala diskriminace ze strany policie, diskriminace v službách a nečinnosti odpovědných orgánů, a porušení práva svobody pohybu (např. některé obce se snažily vystěhovat Romy z jejich usedlostí). Stížnosti ostatních menšin jsou jiného charakteru, např. omezení možnosti používat jméno v jejich původní formě, právo na označení názvů ulic v jazyku menšiny atd.

Opatření přijaté Ombudsmanem byla následující

Přijatá opatření	1998	1999
Poskytnutí informací	110	117
Vyjádření názoru	49	66
Odkázání případu odpovědnému orgánu	37	36
Zamítnutí stížnosti pro nepříslušnost	51	47
Zamítnutí stížnosti	47	43
Žádost, aby šetření provedl jiný orgán	20	20
Doporučení nebo návrh na legislativní opatření	34	36
Jiné	25	20
V šetření	50	50
Celkem	423	435

b) Diskriminace

I zde lze poukázat na nedostatek potřebných údajů z důvodu ochrany osobních údajů.

Bílá kniha vydávaná každoročně NEKI poskytuje údaje o stížnostech řešených touto organizací. Žadatelé obracející se na NEKI jsou téměř výlučně Romové. V roce 1997 šlo o 105 žádostí, v roce 1998 o 98 a v roce 1999 o 113. NEKI identifikovalo rasovou diskriminaci v 27 případech v roce 1997, v 24 případech v roce 1998 a v 25 případech v roce 1999. Počet případů stížností vůči orgánům územní samosprávy byl v posledních letech poměrně vysoký (7 v roce 1998 a 10 v roce 1999). Případy se dále týkaly policie, zaměstnavatelů, vzdělávání a činnosti soukromých osob. Procento úspěšnosti případů uzavřených v roce 1998 je podle NEKI pouze jeden ze čtyř, a v roce 1999 šlo o 8 z devíti uzavřených případů.

IV. Doporučení pro Českou republiku

"V historicky nespravedlivých společnostech.... spravedlnost nebude automaticky předána reformovanými státními institucemi; lid ji musí získat prosazováním svých práv a požadováním jejich dodržování"

Česká republika stejně jako i ostatní státy střední a východní Evropy jež předpokládají vstup do evropských společenství, se nachází na kritickém bodu národního rozvoje a implementace mezinárodních antidiskriminačních norem. Tento proces musí být zahájen takovou právní reformou jež uspokojí požadavky nástrojů mezinárodního práva a vládních institucí. Současně musí zahrnovat mechanismy jejich prosazení, které posílí nejen sociální reformy, ale také občanskou společnost jako celek. K nejdůležitějším předpokladům úspěchu antidiskriminačních zákonů patří odpovídající financování a politická vůle. Romové se, v důsledku dlouhodobých a plošných diskriminačních praktik po celé Evropě, zásadními způsoby liší od ostatních rasových a etnických menšin. Aby bylo možno bojovat s diskriminací a rasismem ve vztahu k této skupině, musí se tohoto procesu aktivně a zodpovědně zúčastnit všechny složky společnosti. Vzhledem k tomu, že úspěšnost obsáhlých antidiskriminačních programů bude možné posoudit teprve po uplynutí určitého časového období, opatření přijímaná v rámci právní reformy společně s účinnými donucovacími mechanismy se jeví důležitým prvním krokem vedoucím k nezpochybnitelným a výrazným sociálním změnám.

Návazně, na základě získaných informací a zkušeností, srovnání legislativy vybraných států, historických okolností a objektivních podmínek v České republice, je základním předpokladem účinné prevence a eliminace diskriminace přijetí odpovídajících antidiskriminačních zákonů.

V této souvislosti bude nutné zajistit aby tyto zákony nebyly pouze nástrojem zahraniční politiky ale skutečnými mechanismy k dosažení sociálních změn, zákonných reforem a nového ovzduší tolerance a rovnosti. Pro úspěšnou transformaci politických deklarácí v účinnou legislativu a účinné legislativy do funkčních a efektivních opatření směřujících k ochraně a zavedení antidiskriminačních principů a práv menšin je nezbytná politická vůle.

Nové přístupy v antidiskriminační legislativě vyžadují jak normativní tak i institucionální opatření. Soulad s evropskými a jinými mezinárodními standardy může být na jedné straně vynucen, ale měl by spíše být považován za dobrovolný, neboť vstup do Evropské Unie by měl být prioritou a v nejlepším zájmu každé příslušné země. Aby donucovací mechanismy byly skutečně účinné musí docházet ke kombinaci "horizontálních a vertikálních strategií" ve vztahu k jejich vzájemnému působení, chápání a internacionalizaci. Všeobecné přijetí antidiskriminačních norem se ukazuje být v procesu probíhajícího rozšiřování evropského společenství a dialogu mezi jednotlivými zeměmi čelícími stejným problémům ve vztahu k ustanovení efektivních donucovacích mechanismů, nevyhnutelným.

Důležitými aspekty právní reformy při vytváření antidiskriminační legislativy a uplatňování práv menšin je, aby představitelé těchto skupin sami vyhledávali ochranu a aby se jednotlivé oběti diskriminačních praktik na všech možných úrovních účastnili tohoto procesu. Pouze to může poskytnout širší legitimitu zákona mezi menšinovými skupinami a umožní aby příslušná opatření byla lépe využívána v zájmu lidí které mají chránit.

Aby bylo dosaženo souladu národní legislativy s formami a požadavky evropského společenství, přístupující země včetně České republiky musí vytvořit a přijmout legislativu jednoznačně směřující k vymýcení diskriminace založené na rasovém nebo etnickém základě. ČR by v této souvislosti měla zavést zevrubnou účinnou protidiskriminační legislativu, jež zakazuje všechny formy diskriminace bez rozdílu rasy, etnického původu, pohlaví, sexuální orientace, politického názoru nebo sociálního statutu. Zatímco mezinárodní právo nemusí vždy nutně vyžadovat plošné a zevrubné antidiskriminační zákony, je v zájmu každé země, tedy i ČR, přijmout unifikovaný zákon, který bude schopen poskytnout lépe komplexní a efektivní nápravné opatření vedoucí k uplatnění zákonných principů.

Pochopitelně všechna tato opatření by neměla být považována za kroky nahrazující preventivní opatření, jež zůstávají i nadále klíčovým bodem efektivního působení právního systému země ve vztahu k uvedené problematice.

VI. Bibliografie